

Zanoni

Edward
Bulwer-Lytton

Canopus

Zanoni

Vydavatelská řada ÚSVIT
Svazek 2

CANOPUS

EDWARD BULWER-LYTTON

Zanoni

CANOPUS
Praha 2018

Translation © Roman Blinka 2018
ISBN 978-80-87692-84-4

VĚNOVÁNÍ

Sochaři Johnu Gibsonovi, R. A. (členovi královské akademie)

Rozhlížím se po širokém a zářivém zástupu žijících Angličanů, abych zvolil jednoho, kterému bych s nejlepším svědomím mohl věnovat toto dílo – někoho, kdo by svým životem stejně jako svým géniem mohl ztělesňovat princip, který jsem se snažil vyjádřit. Někoho povzneseného ideálem, který uctíval, někoho dlícího v nádherném bytí s obrazy zrozenými v jeho fantazii. Když se rozhlížím po takovém člověku, mé myšlenky se zastavují u vás. Vzdálen našim divokým intrikám, naší nízké žárlivosti, podlým sporům, které degradují a ničí touhu Ducha, žijete ve svém římském domově uprostřed toho, co je nejkrásnější a co se v minulosti ukázalo jako nejméně pomíjivé. S nejušlechtlejšími záměry a v nejčistším duchu přispíváte k velkolepému dědictví budoucnosti. Vaše mládí se stalo jedním velkým zápasem, aby vaše dospělost mohla být zasvěcena proslulosti – proslulosti neposkvrněné ani jediným přáním po zlatě. Unikl jste dvěma nejhorším nebezpečím, která hrozí umělci naší doby a naší země – znehodnocujícím tendencím obchodu a zlostné řevnivosti konkurence. Neopracovával jste svůj mramor pro tržiště, ani jste nebyl v pokušení snížit svůj vkus na úroveň současné doby podle chvály, kterou naše ničemná kritika věnuje přehánění a deformacím. Žil jste a pracoval, jako byste neměl žádné konkurenty kromě mrtvých ani žádné zákazníky kromě znalců toho, co je nejlepší. Jako božský kněz Krávy jste usiloval jen o rozšíření řad jejích vyznavačů a obohacení jejích chrámů. Jako žák Canovy jste zdědil jeho vynikající kvality a vyhnul se jeho chybám – vaše je jeho jemnost, ale ne jeho strojenost. Vaše srdce se mu podobá ještě více než váš talent. Máte stejně ušlechtilé nadšení pro své nádherné povolání a jste stejně vznešeně prost vši závisti i znevažujících postojů. Stejně jako on toužíte nikoli válčit

s umělci stejného zaměření, ale sloužit jim tím, že podporujete, posilujete, radíte a také odstraňujete ostýchavost nezkušených a povyšujete nejasné snahy mladých. V dokonalém porozumění antice jste díky své intuici dosáhl vzdělanosti Winckelmannna a plastické poetičnosti Goetha. Pokud je každé vaše dílo náležitě zkoumáno, je samo o sobě recenzí znázorňující velebná tajemství řeckého umění, k jejichž vzkříšení mezi námi jste bez podlézavosti plagiátorství přispěl. Ve vás spatřujeme tři skvělé a dlouho neodhalené zásady tohoto umění – jednoduchost, klid a soustředěnost.

Váš obdiv k Řekům vás však nedovedl k zaslepenosti pouhého sběratele antických starožitností ani vás neučinil méně vnímavým vůči nedoceňované znamenitosti pozoruhodných lidí současné doby, kteří jsou hodni být vašimi krajaný. Obvykle totiž platí, že dokud v ulicích našeho hlavního města nestojí sochy oněch výjimečných krajanů, nedokazujeme my, že jsme hodni slávy, kterou oni prozářili naši zem. Nedovolil jste ani, aby vás vaše vděčnost Canovi oslepila nebo dovedla k nadřazenosti Flaxmana. Tady zase platí, že teprve až dokážeme sami rozeznat svá mistrovská díla a proslavíme se svým jménem, můžeme začít hledat ty zástupce anglické veřejnosti, kteří by byli schopni převzít skutečný patronát nad anglickým uměním, ale ne dřívě.

Já, umělec slov, tedy odkazuji vám, umělci, jehož myšlenky hovoří prostřednictvím mramoru, toto milované dílo mého vyzrálého mužného věku. Mou lásku k němu nijak nezmenšuje skutečnost, že bylo málo chápáno a povrchně souzeno obyčejnými lidmi z davu; pro ně nebylo určeno. A naopak ji nijak nezvyšuje to, že dílo našlo nadšené příznivce mezi nemnohými. Má láska k tomuto dílu vyrůstá z velebné a čisté radosti, kterou jsem pociťoval, když jsem ho vymýšlel a psal. I kdybych ho vytesal do kamenů na poušti, byl by mi tento projev mé nejniternější duše v jejích nejméně zastřených okamžicích stejně drahý. A myslím si, že právě to by měl být pohled, jímž by se měl dívat člověk, jehož umění se rodí z víry v dobro a krásu zásad, které se snaží zobrazit. Vaše čistější bytí, vyrovnané a svaté, mi můj osud upírá – i když mé srdce po něm touží. Naše skutečná povaha však spočívá v našich myšlenkách, ne v našich skutcích: a proto v knihách – které jsou auto-

rovými myšlenkami – je jeho povaha odhalena zraku, který dokáže rozlišovat. Ne v ruchu života měst ani v chaosu a lidském davu, ale v tichu, osamělosti a v duchovnějším životě, který na několik chvil prožije každý hledající pod každým sluncem (ve svém kradném úniku z Agory* do jeskyně), cítím, že je mezi námi pouto tajemné spřízněnosti, ten magnetický řetěz, který sjednocuje věčné bratrstvo, jehož symbolem je Zanonihovo bytí.

Londýn, květen 1845

E. B. L.

* Náměstí v centru Atén, které v antice sloužilo k setkávání prvního lidového zákonodárského sboru. Přeneseně rušné a neklidné místo. (Pozn. překl.)

ÚVOD

Možná, že mezi mými čtenáři bude jen pár takových, kteří vědí o knihkupectví se starými knihami, jež stálo před několika lety v sousedství Covent Garden. Říkám jen pár, protože v zaprášených policích s drahocennými svazky nashromážděnými celoživotním úsilím mého starého přítele D. bylo bez nejmenší pochybnosti jen velmi málo knih, které by vábily široké zástupy. Nebyly tam populární spisy, žádné zábavné ani historické romány, žádné cestopisy, „Lidové edice“ ani „Obveselení pro všechny“. Ale zvědavý člověk mohl na tomto místě, jako snad jediném v celé Evropě, objevit tu nejpozoruhodnější sbírku alchymických, kabalistických a astrologických prací, kterou kdy shromáždil nějaký nadšenec. Její majitel, starý D., promrhal nakupováním těchto neprodejných pokladů celé jmění. Prodávat je však vůbec nechtěl. Přímo mu drásalo srdce, když do jeho knihkupectví přišel nějaký zákazník. V takovém případě výhružným pohledem sledoval pohyby troublemakingového vetřelce a nervózně a ostražitě kolem něj pobíhal. Mračil se a vzdychal, když zákazníkovi znesvěčující ruce sesazovaly jeho bůžky z trůnů. Pokud vás přivábila některá z jeho oblíbených milenek tohoto čarovného harému a uvedená cena pro vás nebyla dostatečně ohromná, velmi často ji zdvojnásoboval. Když jste zaváhali, pak vám s živou radostí vytrhl milovaný klenot z rukou. A když jste s cenou souhlasili, změnil se v předobraz nejhlubšího zoufalství. Mnohdy se stávalo, že pak za nejhlubší noci klepával na vaše dveře a úpěnlivě vás prosil, abyste mu za jakoukoli vámi určenou cenu prodali zpět to, co jste podle něj naprostým nedopatřením v jeho obchodě koupili. On sám byl stoupencem Averroa

a Paracelsa* a stejně jako tito filozofové, které studoval, i on nerad sděloval nezasvěceným své nashromážděné vědění.

Shodou šťastných náhod jsem před několika lety, za časů svého mládí spisovatelského i životního, pocítil přání seznámit se s pravým původem a naukou pozoruhodného ezoterického společenství, známého pod jménem rosekruciáni. Nebyl jsem spokojen s útržkovitými a povrchními popisy, které je možné najít v dílech obvykle považovaných za prameny k tomuto tématu, a náhle mě napadlo, že by snad sbírka pana D., jež byla bohatá nejen na tištěné knihy, ale i na rukopisy, mohla obsahovat nějaké přesnější a autentičtější záznamy o tomto slavném bratrstvu – napsané, kdo ví, některým členem právě tohoto řádu. Záznamy, které by dokládaly svou autoritou a podrobnou znalostí oprávněnost nároků na moudrost a moc, které Bringeret neprávem připisoval následovníkům Chaldejců a gymnosofistů.

S tímto úmyslem jsem se vydal na to místo, které, což bych měl nyní nepochybně přiznávat se zahanbením, bylo kdysi oblíbeným cílem mých vycházek. Ale copak není dost omylů a klamů v průběhu našeho každodenního života, které jsou stejně absurdní, jako byly omyly alchymistů v dávných dobách? Naši potomci mohou pokládat i naše nejlepší noviny za plné bludů, stejně jako my za takové pokládáme alchymické spisy. A přitom je denní tisk ovzduší, které vdechujeme – a toto ovzduší je také nesmírně zamlžené!

Když jsem vešel do knihkupectví, byl jsem překvapen důstojným vzhledem nějakého zákazníka, kterého jsem tu předtím nikdy neviděl. Ještě více jsem byl ohromen úctou, se kterou s ním jindy pohrdavý sběratel jednal. „Pane,“ zvolal knihkupec nadšeně, právě když jsem se sklonil nad listy katalogu, „vy jste jediný člověk, se kterým jsem se za pětáctýřicet let strávených tímto bádáním setkal, který je hoden být mým zákazníkem. Jak a kde jste

* Vysvětlivky k většině osobností a reálií uváděných v knize jsou obsaženy ve Slovníčku pojmů na konci knihy. Jména osob jsou ve Slovníčku řazena podle příjmení. Použité cizojazyčné výrazy a některé výrazy důležité pro pochopení textu jsou vysvětleny v poznámkách pod čarou přímo na příslušné stránce. Autorovy poznámky pod čarou jsou ponechány na svém původním místě. (Pozn. překl.)

v této povrchní době mohl získat tak hluboké vědomosti? A toto vznešené bratrstvo, jehož nauka byla náznakem zmiňována již nejstaršími filozofy a přitom stále zůstala tajemstvím i pro filozofy současné – řekněte mi, jestli je opravdu na světě nějaká kniha nebo rukopis, z nichž by bylo možné se dozvědět o jeho objevech a zásadách?“

Nemusím snad říkat, že slova „vznešené bratrstvo“ okamžitě vzbudila moji pozornost a že jsem dychtivě naslouchal, co neznámý odpoví.

„Nemyslím,“ odpověděl starý pán, „že by mistři této školy někdy sdělili světu svoji skutečnou nauku, leda snad v mlhavých narážkách a mystických přirovnáních. A jejich rezervovanost jim nevytýkám.“

Pak ztichl a zdálo se, že se chystá odejít, když jsem se poněkud neočekávaně obrátil na sběratele já a řekl: „Nevidím v tomto katalogu nic, pane D., co by mělo nějaký vztah k rosekruciánům!“

„K rosekruciánům?“ opakoval starý pán a s rozvážným překvapením si nyní zase prohlížel on mne. „Kdo jiný než rosekrucián by mohl vysvětlit mystéria rosekruciánů? A můžete si snad myslet, že by kterýkoli z členů tohoto bratrstva, toho nejžárlivějšího ze všech tajných společenství, sám poodkryl závoj, jenž před světem Isis ukrývá jejich moudrost?“

„Aha!“ řekl jsem si, „to je tedy to ‚vznešené bratrstvo‘, o kterém jste mluvili. Díky nebi! Určitě jsem narazil na jednoho z členů tohoto bratrstva.“

„Ale,“ řekl jsem nahlas, „když ne v knihách, pane, tak kde jinde mám získat poučení? Dnes si člověk nemůže dovolit vydat nic bez oprávnění a s těžší bychom mohli citovat Shakespeara bez uvedení kapitoly a verše. Dnešní doba je doba tvrdých skutečností – ano, doba tvrdých skutečností, pane.“

„Tedy,“ namítl starý pán s příjemným úsměvem, „jestli se ještě setkáme, mohl bych vám snad alespoň ukázat směr ke skutečným pramenům poučení.“ A s těmito slovy si zapnul svůj dlouhý kabát, hvízdal na psa a odešel.

Stalo se pak, že přesně za čtyři dny po naší krátké rozmluvě v knihkupectví pana D. jsem tohoto starého pána potkal znovu.

Jel jsem právě velice zvolna na koni směrem k Highgate a na úpatí jednoho z typických návrší této části jsem ho spatřil. Seděl na černém poníkovi a před ním běžel mírným tempem jeho pes, také úplně černý.

Myslím, že když na úpatí dlouhého návrší zahlédnete člověka, se kterým si přejete se seznámit, a oba sedíte v sedle koně, pak vám nemůže ujet, pokud právě nemá vypůjčeného nejoblíbenějšího koně svého přítele, a to z důvodu prosté ohleduplnosti ke zvířeti, na kterém sedí. Proto by bylo jen vaší chybou, kdyby se vám přání nepodařilo splnit dříve, než dojedete na vrchol takového kopce. Zkrátka, měl jsem takový úspěch, že poté, co jsme dorazili na Highgate, pozval mne starý pán, abych si odpočinul v jeho domě, který stál nedaleko vesnice. Byl to vynikající dům – malý, ale prostorný, s velkou zahradou a takovým výhledem, že by jej Lucretius doporučil filozofům – za jasného dne bylo možné snadno vidět londýnské věže a chrámy. Tady stál příbytek poustevníka a tam se rozprostíralo Mare Magnum* světa.

Stěny hlavních pokojů byly vyzdobeny neobyčejně hodnotnými malbami, pocházejícími z oné vrcholné umělecké školy, která je tak málo chápána mimo Itálii. Byl jsem velice překvapen, když jsem se dozvěděl, že všechny tyto obrazy byly malovány rukou majitele domu. Můj neskrývaný obdiv potěšil mého nového přítele a přiměl ho k vyprávění, jež odhalilo, že jeho teoretická znalost umění není o nic menší než jeho mistrovství praktické. Aniž bych chtěl čtenáře unavovat bezvýznamnou kritikou, je při objasnění záměru a charakteru díla představovaného na těchto úvodních stránkách nejspíš nezbytné, abych se stručně zmínil o tom, že starý pán trval na nutnosti propojit všechna svobodná umění, stejně jako jeden významný spisovatel trval na nutnosti propojit všechny vědecké obory. Dále zastával názor, že ve všech dílech představivosti, ať jsou vyjádřena slovy, nebo barvami, musí umělec vrcholných škol velmi pečlivě rozlišovat mezi skutečností a ideálem – jinými slovy, mezi napodobením skutečného života a povznášením přírody k ideálu.

* Vlnobití, chaos, doslova velké moře. (Pozn. překl.)

„To první je škola holandská,“ řekl, „to druhé řecká.“

„Pane,“ řekl jsem, „dnes je v největší módě holandská škola.“

„Ano, v malířství možná,“ odpověděl můj hostitel, „ale v literatuře...“

„Právě literaturu jsem měl na mysli. Naši dospívající básníci jsou všichni zaujati popisem jednoduchosti a Betty Foyovou. A naši kritikové tomu pějící nejvyšší chválu jako dílu představitosti, protože prý osoby v něm zobrazované dokonale odpovídají obyčejnému životu. Ale dokonce i v sochařství...“

„V sochařství? Ne – Ne! Přinejmenším *tam* je vysoký ideál naprosto nepostradatelný!“

„Odpusťte,“ odpověděl jsem, „ale obávám se, že jste neviděl sousoší Johnnyho Soutera a Tama O’Shantera.“

„Ach!“ řekl starý pán a potřásl hlavou, „vidím, že jsem se velmi vzdálil světu. Zřejmě už i Shakespeara přestali lidé obdivovat?“

„Naopak, jeho zbožňování používají jako omluvu pro útoky na všechny ostatní. A potom naši kritikové zjistili, že Shakespeare je velký *realista!*“

„Realista? Básník, který nikdy nevytvořil postavu, se kterou bychom se mohli setkat ve skutečném životě, který se nikdy nesnížil k vášni, jež by byla předstíraná, nebo k osobnosti, jež by naopak byla popsána reálně?“

Chtěl jsem právě velice ostře odpovědět na tento paradox, když jsem si všiml, že můj společník začíná být mírně rozladěný. A ten, kdo chce chytit rosekruciána, nesmí čeřit vodu. Proto jsem považoval za lepší změnit téma rozhovoru.

„Revenons à nos moutons,“^{*} řekl jsem, „slíbil jste, že poučením odstraníte mou nevědomost o rosekruciánech.“

„Dobře!“ odpověděl poněkud drsně. „Ale proč? Možná si přejete vstoupit do chrámu jen proto, abyste se mohl vysmívat obřadům?“

„Za koho mne považujete!? Kdybych tomu byl nakloněn, pak osud abbého de Villars je jistě dostatečnou výstrahou pro všechny lidi, aby nevstupovali do říší salamandrů a sylf jen pro svou

^{*} Vraťme se k naší věci. (Pozn. překl.)

ješitnost. Každý ví, jak tajemným způsobem přišel o život tento důvtipný člověk, což byla odplata za kousavé posměšky v jeho díle „Hrabě de Gabalis“.

„Salamandrů a sylf? Vidím, že se dopouštíte všeobecného omylu a přebíráte alegorickou řeč mystiků doslova.“

S těmito slovy se pustil starý pán do velmi zajímavého a jak se mi zdálo velmi učeného výkladu o naukách rosekruciánů, z nichž někteří podle jeho tvrzení ještě stále žili a stále ve vznešené tajnosti prováděli svá hluboká bádání v přírodních vědách a okultní filozofii.

„Avšak toto bratrstvo,“ řekl, „ačkoliv je tak úctyhodné a ctnostné – říkám ctnostné, protože žádný řeholní řád není přísnější při dodržování morálních předpisů a žádný řád není také vroucnější v křesťanské víře – toto bratrstvo je i přesto pouze větví řádů jiných, které jsou svými silami a mocí ještě skvělejší a jejichž původ je ještě zářnější. Znáte platoniky?“

„Tu a tam jsem zabloudil v jejich bludišti,“ řekl jsem. „Skutečně, to jsou pánové, kterým lze porozumět jen velmi obtížně.“

„A to přesto, že jejich nejspletitější úvahy nebyly nikdy zveřejněny. Jejich nejdokonalejší díla jsou v rukopisech a vytváří iniciální poučky nejen pro rosekruciány, ale i pro ta vznešenější bratrstva, o kterých jsem se zmínil. Ještě vyšší a dokonalejší vědění lze shromáždit ze starších pythagorejců a z nesmrtelných mistrovských děl Apolloniových.“

„Apollonios, ten podvodník z Tyany!? Copak se jeho spisy dochovaly do současnosti?“

„Podvodník?“ zvolal můj hostitel. „Apollonios a podvodník?“

„Prosím za prominutí. Nevěděl jsem, že jste jeho stoupenec. A jestliže se zaručujete za jeho důvěryhodnost, uvěřím, že to byl velice úctyhodný člověk, který mluvil jen pravdu, když se chlubil svou schopností být na dvou místech zároveň.“

„Copak je to tak obtížné?“ řekl starý pán. „Pokud vám to tak připadá, pak jste nikdy nesnil.“

Tím skončil náš rozhovor, ale od té doby mezi námi vzniklo přátelství, které trvalo, dokud můj ctihodný přítel neodešel z tohoto života. Pokoj jeho památce! Byl to člověk se zvláštními zvyky a vý-

středními názory. Většinu svého času však vyplňoval činy tiché a neokázalé dobročinnosti. Nadšeně vykonával službu samaritána. A stejně jako byly jeho ctnosti zjemněny tou nejněžnější křesťanskou láskou, zakládaly se i jeho naděje na nevjroucnější víře.

O svém původu nebo životě nikdy nemluvil a ani mně se nikdy nepodařilo proniknout temnotou, za kterou byly skryty. Zdálo se, že viděl velkou část světa a že byl očitým svědkem první francouzské revoluce, což bylo téma, o kterém uměl mluvit právě tak přesvědčivě jako poučně. Zároveň však na zločiny té bouřlivé doby nepohlížel s filozofickou shovívavostí, s jakou dnes osvícení spisovatelé (jejichž hlavy bezpečně sedí na ramenou) obvykle rádi popisují krveprolití oněch minulých dní. Nemluvil o této revoluci jako učenec, který četl a přemítal, ale jako člověk, který viděl a trpěl.

Zdálo se, že starý pán je na světě sám a také jsem nevěděl o žádných jeho příbuzných. A to až do doby, kdy mi vykonavatel jeho poslední vůle, nějaký jeho vzdálený bratranec, který žil kdesi v zahraničí, sdělil, že mi můj nebohý přítel odkázal velmi krásné dědictví. To se skládalo za prvé z částky peněz, kterou myslím raději nebudu zveřejňovat, a to v předtuše, že by mohla být zavedena nějaká nová daň na nemovitosti a finanční majetek, a za druhé z jistých vzácných rukopisů, kterým vděčí za svou existenci tato kniha.

Domnívám se, že druhá položka jeho odkazu se vztahuje k mé návštěvě u tohoto mudrce, smím-li jej tak nazývat, několik týdnů před jeho smrtí.

Ačkoliv můj přítel toho z naší moderní literatury přečetl málo, přece mi při vlídnosti a dobrotě své povahy s největší laskavostí dovolil, abych se s ním radil o různých literárních konceptech, o kterých jsem uvažoval s vrtkavou ctižádostí mladého a nezkušeného spisovatele. A právě v této době jsem ho prosil o radu ve vztahu k jednomu dílu své fantazie, v němž jsem chtěl popsat účinky nadšení na různé typy lidských povah. Naslouchal mému námětu, který byl dosti všední a nudný, se svou obvyklou trpělivostí a pak se zamyšleně obrátil ke své knihovně, vzal nějaký starý svazek a přečetl mi nejprve řecky a poté anglicky některé úryvky následujícího obsahu:

„Platon zde popisuje čtyři druhy nadšení, které si já přeji chápat jako nadšení a inspiraci pocházející od bohů. – Za prvé nadšení hudební, za druhé nadšení teletické* neboli mystické, za třetí prorocké a za čtvrté to, které náleží lásce.“**

Poté, co citovaný autor tvrdil, že v duši je něco vyššího než rozum, a poté, co prohlásil, že v naší povaze jsou zcela rozdílné síly, z nichž prostřednictvím jedné objevujeme a chápeme vědecké obory a teorie s téměř intuitivní rychlostí a pomocí jiné je zase vytvářeno vrcholné umění, jakým jsou například mistrovské Feidiovvy sochy – pokračoval dále, že „nadšení v pravém smyslu tohoto slova nastává tehdy, když se ona část duše, která převyšuje rozum, povznese až k bohům a od nich čerpá svou inspiraci.“

Pak autor pokračoval ve svých komentářích k Platonovi a poznamenal, že „i jen jediné z těchto nadšení – zvláště to, které náleží lásce – může vystačit na to, aby dovedlo duši zpět k jejímu prvotnímu božství a štěstí. I přesto zde však existuje jakési propojení mezi všemi těmito nadšeními. Dále podotknul, že obvyklý postup, jímž duše postupuje vzhůru, probíhá nejprve prostřednictvím nadšení z hudby, dále nadšením teletickým nebo mystickým, za třetí nadšením prorockým a konečně nadšením lásky. Zatímco jsem nedobrovolně a bez porozumění naslouchal těmto spletíým, vznešeným myšlenkám, můj rádce zavřel knihu a řekl lhostejně: „Zde máte motto pro svou knihu – a tezi pro svůj námět.“

„Davus sum, non Oedipus,“*** řekl jsem a nespokojeně potřásl hlavou. „Asi je to všechno nadmíru krásné, avšak, Nebe mi odpusť – nerozumím v tom ani jedinému slovu. Mystéria vašich rosekrucciánů a vašich bratrstev jsou pouhé dětské hračky v porovnání s hantýrkou platoniků.“

„A přece, dokud správně nepochopíte tyto věty, nemůžete pochopit ani vyšší nauky rosekrucciánů, ani učení ještě vyšších bratrstev, o nichž mluvíte tak lehkovážně.“

* Nezprostředkované smyslovým vnímáním. (Pozn. překl.)

** Platon: Faidros. (Pozn. odb. red.)

*** Jsem Davus, ne Oidipus. (Jsem prostý otrok, ne vzdělaný a inteligentní člověk.) (Pozn. překl.)

„Ach, jestli je to pravda, pak se zoufale vzdávám! A proč nepoužijete toto motto, když jste tak dobře seznámen s touto věcí, pro svou vlastní knihu?“

„Co když jsem již knihu s motivem podle tohoto motto napsal? Chtěl byste ji připravit ke zveřejnění?“

„S největší radostí,“ odpověděl jsem – ale běda, příliš unáhleně.

„Spoléhám tedy, že svůj slib dodržíte,“ odpověděl starý pán, „a až tu již nebudu, obdržíte příslušné rukopisy. Podle toho, co říkáte o převládajícím literárním vkusu, vás však nemohu utěšit nadějí, že tím vyděláte spousty peněz. A předem vám říkám, že tuto práci nebudete považovat za příliš odpočinkovou.“

„Je vaše kniha dílem vaší fantazie?“

„Je i není. Je to skutečnost pro ty, kdo ji dovedou pochopit, a potřeštěný výmysl pro ty, kteří to nedokáží.“

Nakonec mi tedy přišly rukopisy společně s krátkým dopisem mého zemřelého přítele a připomněly mi můj neuvážený slib.

Se smutným zájmem, a přesto s dychtivou netrpělivostí jsem otevřel balíček a upravil si lampu. Představte si mé zděšení, když jsem zjistil, že vše je napsáno nerozluštitelnými šiframi. Nabízím zde čtenáři ukázkou:

a tak dále na dalších 940 strašlivých stranách obrovských archů!

Nemohl jsem téměř uvěřit svým očím – vlastně jsem se začal domnívat, že plamen lampy neobyčejně potemněl. A do mé rozhárané představivosti se vplížila nejrůznější zlá tušení o bezbožné povaze těchto znaků, na kterých jsem rukopis zcela neúmyslně otevřel, tušení spojená s podivnými náznaky a mystickým jazykem starého pána. Samozřejmě, pokud nechci říct nic horšího, pak celá záležitost vypadala *příšerně!*

Už jsem chtěl ty papíry hodit co nejrychleji do psacího stolu ve svatém odhodlání nemít s nimi už nikdy nic společného, když můj pohled padl na jakousi knihu krásně vázanou v modrém safiá-

nu, které jsem si ve své ukvapenosti dosud nevšiml. Velice opatrně jsem ten svazek otevřel, protože jsem nevěděl, co by z něj mohlo vyskočit, a představte si mou radost, když jsem zjistil, že obsahuje klíč nebo slovník k oněm hieroglyfům.

Abych neunavoval čtenáře popisem své práce, spokojím se s tím, když řeknu, že nakonec jsem dospěl k přesvědčení, že jsem oněm znakům schopen porozumět a že se již s plnou vážností mohu pustit do práce. Avšak ani pak to nebyl jednoduchý úkol a uplynuly dva roky, než jsem učinil významný pokrok. Potom, abych prozkoumal ohlas veřejnosti, se mi podařilo uveřejnit pár nesouvislých kapitol v jednom časopise, se kterým jsem měl tu čest být několik měsíců ve spojení. Zdálo se, že zveřejněné kapitoly vzbudily více zvědavosti, než jsem se odvážil očekávat, a proto jsem pracoval na svém namáhavém díle dále a s lehčím srdcem. Ale pak mne postihlo nové neštěstí! Jak jsem pokračoval, zjistil jsem, že autor napsal dva exempláře svého díla, z nichž jeden byl mnohem propracovanější a podrobnější než ten druhý. Na začátku jsem náhodou narazil na první verzi a musel jsem tak celé svoje dílo přepracovat a znovu přeložit kapitoly, které jsem již dokončil. Teď mohu tvrdit, že když nepočítám přerušení, kdy jsem byl nucen věnovat se naléhavějším činnostem, pak mě můj nešťastný slib stál několik let dřiny, než jsem jej byl schopen přijatelně splnit. Ten úkol byl o to obtížnější, že sloh originálu byl napsán určitým druhem rytmičké prózy, jako by si autor přál, aby jeho dílo bylo v jisté míře považováno za spis básnický, a to ohledně námětu i provedení. Nebylo však možné, abych je zcela věrně vystihl, a proto mé pokusy velmi často vyžadují čtenářovu shovívavost. Má přirozená úcta k rozmarům starého pána a jeho múze pochybné povahy je mi jedinou omluvou na místech, kde jsem si bez přecházení do veršů vypůjčil jazyk květnatých obrátů, které jsou tak zřídka charakteristické pro prózu. Pravdomluvnost mne také nutí k přiznání, že si přes veškerou námahu vůbec nejsem jistý, jestli jsem znakům vždy přiřadil jejich správný význam. Nejspíš však ne, protože tu a tam jsem byl nějakou mezerou v příběhu nebo náhlým výskytem nového znaku, k němuž neexistoval klíč, donucen vyplnit místo podle vlastního uvážení, což lze zcela jistě

velmi snadno poznat. Utěšuji však sám sebe, že tato místa v celkovém pojetí díla nepůsobí rušivě. Toto přiznání mne vede k výroku, kterým zakončím svůj úvod: Pokud, čtenáři, najdeš v této knize něco, co se ti bude líbit, pak jsem to určitě napsal já. Kdykoli však narazíš na něco, co bude vzbuzovat tvůj odpor, dávej to za vinu tomu starému pánovi!

Londýn, leden 1842

Ještě poznamenávám, že vysvětlivky uvedené v textu někdy připojil autor, jindy redaktor. Na některých místech (ale ne všude) jsem tento rozdíl vyznačil. Tam, kde to rozlišeno není, se bude čtenářův důvtip málokdy mýlit.

KNIHA I

HUDEBNÍK

... Dva prameny...
Jak rozdílné jsou účinky jejich vod!
Ariosto: Zuřivý Roland I, 78

KAPITOLA I

V jejich středu dívka žila dospělá
velkého ducha, vzácné spanilosti
leč krása u ní ceny neměla,

...

S přírodou láska s nebem v ní se skvějí
a nevšímavost – umění jest její.

*Tasso: Osvobozený Jeruzalém, zpěv II, 14-18**

V druhé polovině 18. století žil v Neapoli ctihodný umělec Gaetano Pisani. Byl to hudebník s geniálním nadáním, ale nepatřil k oblíbeným. Ve všech jeho skladbách bylo vždy něco výstředního a fantastického, co nebylo po chuti neapolským diletantům. Pisani miloval neznámé motivy, do nichž vkládal své melodie a symfonie, které u posluchačů vzbuzovaly určitou hrůzu. Jména některých jeho děl snad naznačí jejich povahu. Mezi jeho rukopisy nalézám například tyto tituly: „Hostina Harpyjí“, „Čarodějnice v Beneventu“, „Sestup Orfea do podsvětí“, „Uhranutí“, „Eumenidy“ a mnohé jiné, které prozrazují velkou představivost, jež nachází potěšení v něčem děsivém a nadpřirozeném, ale je často vystřídána představivostí vznešenou a jemnou, která dává vzniknout neobyčejně krásným a půvabným pasážím. Je pravda, že při výběru námětů ze starého bájesloví byl Gaetano Pisani o mnoho

* V knize je u citátů z díla Osvobozený Jeruzalém použit překlad Jaroslava Vrchlického z roku 1890 (viz Použitá literatura na konci knihy). Název díla je v citátech uváděn modernizovaným pravopisem. (Pozn. překl.)

věrnější pradávnmému zdroji a ranému duchu italské opery než jeho současníci.

Opera, tento potomek prastarého spojení zpěvu s dramatem, jakkoli zženštilý, získal po dlouhé době zapomnění a sesazení z trůnu opět žezlo na březích etruského Arna a mezi benátskými lagunami, třebaže toto žezlo bylo menší a oděné do nevkusného purpuru. Všechny prvotní inspirace pocházely z neznámých a klasických pramenů pohanských bájí. A Pisaniho „Sestup Orfea“ byl pouze smělejší, temnějším a promyšlenějším opakováním „Eurydiky“, kterou zhudebnil Jacopo Peri pro slavnou svatbu Jindřicha z Navarry a Marie z Medici.*

Ale, jak jsem již řekl, styl tohoto neapolského hudebníka nepředstavoval potěchu pro uši, které se vlivem sladších melodií tehdejší doby staly zhýčkanými a vybíravými. Právě nedostatky a výstřednosti, které byly snadno poznatelné a často budily dojem, že jsou úmyslné, byly pro kritiky záminkou k nelibosti. Ten ubohý hudebník by nejspíš zemřel hlady nebýt toho, že našťastí nebyl pouze skladatelem, ale zároveň také vynikajícím hráčem na hudební nástroje, zvláště na housle, a tímto nástrojem si vydělával na přiměřenou minimální existenci jako člen orchestru velkého neapolského divadla San Carlo. Formální a přidělené úkoly zde udržovaly jeho výstřední fantazie v přijatelných mezích, ačkoliv se vypravuje, že byl od svého notového pultu nejméně pětkrát vyhnán, poněvadž vyděsil znalce a uvedl celý orchestr do zmatku improvizovanými variacemi tak překvapujícími a šílenými, až jste mohli mít dojem, že harpie nebo čarodějnice, které ho inspirovaly k jeho skladbám, se náhle zmocnily i jeho nástroje.

Avšak nemožnost najít stejně excelentního hudebníka (samozřejmě pouze pokud mluvíme o jeho jasnějších a klidnějších okamžicích) způsobila, že byl opět přijat, a pak se po většinu doby smířil s úzkou sférou předepsaných adagií a allegrett. Také obecenstvo, které vědělo o jeho náklonnostech, velmi rychle roze-

* Orfeus byl oblíbeným hrdinou v počátcích italské opery i lyrických divadelních her. „Orfeus“ od Angela Politiana byl napsán roku 1475. „Orfeus“ od Monteverdiho byl uveden v Benátkách roku 1667.

znalo i sebemenší odchylku od partu, a jestliže na okamžik začal blouznit, což bylo rozeznatelné ušima stejně jako očima, protože se u něj projevovalo zvláštní stažení tváře a zlověstné máchání smyčcem, pak jemné a napomínající šeptání přivolalo hudebníka z jeho Elysia nebo Tartaru do střízlivých oblastí jeho notového pultu. V takových případech sebou trhnul, jako by se probudil ze snu – rozhlédl se kolem sebe rychlým, ustrašeným a provinilým pohledem a se sklíčenou a pokornou tváří donutil svůj odbojný nástroj vrátit se k vyšlapané cestičce povrchní jednotvárnosti. Zato doma si tuto protivnou lopotu vynahrazoval. Tam brával nešťastné housle do svých divokých rukou a loudíval z nich často až do ranního úsvitu podivné a šílené melodie. Ty děsily časné rybáře dole na břehu a plnily je posvátnou hrůzou, takže se křižovali, jako by jim mořské panny nebo jiné víly kvílely do uší své nadpozemské zpěvy.

Vzhled tohoto muže odpovídal povaze jeho umění. Rysy jeho tváře byly ušlechtilé a krásné, avšak ztrhané a divoké. Měl černé zanedbané vlasy rozčuchané do spleti kadeří a pohled jeho velkých a hlubokých očí byl upjatý, hloubavý a snivý. Veškeré jeho pohyby byly zvláštní, náhlé a prudké stejně jako impulsy, které se ho zmocňovaly. Když procházel ulicemi nebo po nábřeží, bylo slyšet, že se směje a mluví si sám pro sebe. Přesto to byl člověk neškodný, upřímný a laskavý, který by se ochotně rozdělil o svou špetku s kterýmkoli ze zahálčivých ničemů, u kterých se často zastavoval a dlouze pozoroval, jak líně leží a vyhřívají se na slunci. Avšak jinak to byl člověk naprosto nespolečenský. Nehledal přátele, nelichotil žádným mecenášům a neúčastnil se radovánek, které jsou tak drahé dětem hudby a Jihu. Zdálo se, že se k němu hodí pouze jeho umění – stejně zvláštní, naivní, nesvětské a beze všech pravidel. Nemohli byste nalézt rozdíl mezi tímto mužem a jeho hudbou; ona se stala jím samotným. Bez ní nebyl nic jiného než pouhý stroj. *S ní* se však stával králem vlastních světů. Ubohý muž, na tomto světě toho měl tak málo! V jednom anglickém průmyslovém městě je náhrobní kámen, který nese nápis: „Claudiu Philipsovi, jehož naprosté opovrhování bohatstvím a jedinečné umění ve hře na housle mu získaly obdiv všech, kteří ho znali.“

Logické spojení protichůdných chvalořečení! Čím více, ó génie, opovrhuješ bohatstvím, tím více roste tvá houslová virtuozita.

Nadání Gaetana Pissaniho jako skladatele se projevovalo hlavně v hudebních kompozicích, hodících se k jeho oblíbenému nástroji, který je bezpochyby nejvyšší a nejpestřejší ve svých možnostech a své moci nade všemi vášněmi. A čím je Shakespeare mezi básníky, tím je Cremona mezi tvůrci nástrojů. Ale Pisani tvořil jiná díla – díla vyšších ambic a širšího rozměru. Jeho zlatým hřebem byla skvostná, neprodaná, nezveřejněná a nezveřejnitelná, ale nesmrtelná opera „Siréna“. Toto veliké dílo bylo snem jeho chlapeckých let, vládkyní let mužných a v pokročilém stáří „stálo vedle něj jako jeho mládí“. Marně se namáhal, aby je uvedl na scénu. I jemný, vši žárlivosti prostý kapelník Paisiello kroutil svou laskavou hlavou, když ho skladatel poctil ukázkou jedné ze svých nejpůsobivějších árií. A přece, Paisiello, ačkoliv se tato hudba tak odlišuje ode všeho, co tě Durante učil následovat, přece možná – avšak trpělivost, Gaetano Pisani! Vyčkej svého času a měj housle naladěny!

I když se to půvabnější části mých čtenářů může zdát podivné, přece tato zvláštní osobnost vstoupila do svazku, který obyčejní smrtelníci zpravidla považují za své naprosto výhradní právo – Pisani byl ženatý a měl jedno dítě. Avšak ještě podivnější je, že jeho manželka byla dcerou klidné, střízlivé a nefantazírující Anglie. Byla mnohem mladší než on, krásná a jemná a měla líbeznou anglickou tvář. Vdala se za něj z vlastního rozhodnutí a (budete tomu věřit?) stále ho milovala. Jak se mohlo stát, že si ho vzala, nebo jak se on, tento plachý, nespolečenský a vrtošivý člověk, vůbec kdy odvážil požádat ji o ruku, bych mohl vysvětlit jenom tak, že bych vás poprosil, abyste se rozhlédli kolem sebe a vysvětlili nejdříve vy *mně*, jakým způsobem si polovina manželů a manželky, které potkáváte, našla své protějšky!

Přesto však po krátké úvaze už toto spojení nebylo vůbec tak zvláštní. Ta dívka byla nemanželské dítě rodičů, kteří byli příliš urození na to, aby se k ní vůbec kdy mohli přihlásit a mít ji za vlastní. Protože měla vkus a také hlas, byla poslána do Itálie, aby se tam naučila umění, které ji mělo živit. Byla závislá na dru-

hých a zacházelo se s ní krutě. Ubohý Pisani byl její učitel a jeho hlas jako jediný z těch, které slyšela od svého narození, v ní budil zdání, že neobsahuje vůbec žádný odstín, který by mohl kárat nebo vyjadřovat pohrdání. A tak..., je už to ostatní zřejmé? Ať je to zřejmé, nebo ne, ti dva se vzali.

Tato mladá žena milovala svého manžela, a ačkoli byla mladá a něžná, mohlo by se o ní téměř říci, že je ochránkyní jeho i sebe. Kolikrát ho její tajná a neformální přímluva zachránila před nemilostí tyranů z divadla San Carlo nebo z konzervatoře! V kolika nemocech – protože jeho organismus byl slabý – ho opatrovala a ošetřovala! Za temných nocí často čekávala u divadla se svítilnou v ruce, aby mu posvítila na cestu a aby mu poskytla svou pevnou paži jako oporu. Protože jinak kdo ví, jestli by hudebník ve svých abstraktních snech nekráčel za svou „Sirénou“ do moře! A pak naslouchávala tak trpělivě a snad i *nadšeně* (protože v pravé lásce nebývá vždy přítomen nejjemnější vkus) oněm bouřím výstřední a nesouvislé melodie a pokradmu jej – za neustálého šepotu pochval – odváděla z nezdravého nočního bdění k odpočinku a spánku!

Řekl jsem, že hudba byla součástí tohoto muže a ona, ta laskavá bytost, se zdála být součástí této hudby. A opravdu, když sedávala vedle něj, pak vše, co bylo v jeho pestrých fantaziích něžné nebo pohádkově krásné, bylo nepozorovaně převáděno do harmonické melodie. Její přítomnost měla nepochybně vliv na jeho hudbu, utvářela ji a zjemňovala. Avšak on, který nikdy nezkoumal, odkud pochází jeho inspirace, to netušil. Věděl jen to, že ji miluje a že jí žehná. Domníval se, že jí to říká dvacetkrát denně, avšak neudělal to nikdy, protože nebyl mužem mnoha slov ani vůči své ženě. Jeho řečí byla hudba, stejně jako její řečí byly – starosti! Sdílnější byl ke svému barbitonu, jak nás učí vzdělaný Mersenne nazývat veškeré druhy veliké rodiny nástrojů podobných viole. Barbiton zní jistě lépe než skřípavé housle, proto zůstaňme u barbitonu. Mluvil na něj celé hodiny – chválil jej, huboval, lichotil mu, ba dokonce (protože takový je člověk, a to i nejpoctivější) se o něm vědělo, že svůj nástroj i proklíná, avšak za tento přestupek se vždy zkroušeně kál. Barbiton měl také svůj jazyk a uměl převzít slovo. A když

i on huboval, dovedl to ještě daleko lépe. Tyto housle, Tyrolanky, ruční práce slavného Steinera, byly urozeným společníkem! V jejich velkém stáří bylo něco tajemného. Kolik rukou, z nichž je nyní prach, probouzelo jejich struny, než se staly služebným duchem a důvěrným přítelem Gaetana Pisaniho! Už jejich samotné pouzdro bylo úctyhodné – bylo překrásně malované a říkalo se, že malba je od Carracciho. Jeden anglický sběratel za něj nabízel víc, než si kdy Pisani svými houslemi vydělal. Avšak Pisani, kterému nezáleželo na tom, jestli on sám obývá nějakou chýši, byl velmi pyšný na palác svého barbitonu. Barbiton byl totiž jako jeho starší dítě! Měl však ještě dítě jiné a k němu teď musíme obrátit svou pozornost.

Jak tě mám popsat, Violo? Jistě to byla ona hudba, která nesla odpovědnost za příchod této mladičké neznámé. V její podobě i v její povaze byste totiž mohli vysledovat rodinnou podobnost s oním neobyčejným a duchovitým životem zvuku, který se noc co noc vznášel ve vzdušné a pohádkové hře nad hvězdnými moři... Byla krásná, avšak její krása byla nezvyklá. Byla spojením a harmonií protikladných rysů. Její vlasy měly barvu zlata nádhernějšího a čistšího, než jaké je možné spatřit na Severu. Avšak její oči byly zcela černé, něžné a pohlcující světlo více než oči italské – téměř orientální krásy. Její pleť byla nesmírně krásná, ale nikdy ne stejná. V jednom okamžiku měla svěží barvu a v příštím byla již bledá. A společně s pletí se měnil také výraz její tváře; jeden okamžik nebylo nic smutnějšího a další zase nic radostnějšího.

S lítostí říkám, že to, čemu právem říkáme vzdělání, bylo těmito neobyčejnými rodiči u jejich dcery velice zanedbáno. Je ovšem pravda, že ani jeden z nich neměl mnoho znalostí, které by mohl předávat; a znalosti tehdy nebyly v takové módě, jako jsou dnes. Avšak náhoda nebo příroda sama byly Viole nakloněny. Naučila se jakoby samo sebou jazyk své matky a zároveň řeč svého otce. Zanedlouho uměla číst i psát a její matka, která byla římskokatolického vyznání, ji brzy naučila se modlit. Avšak potom, ke zkáze všech těchto úspěchů, podivné zvyky Pisaniho a neustálý dozor a péče, které vyžadoval jeho život od jeho ženy, způsobily, že dítě bylo často ponecháno o samotě se starou chůvou, která je sice velice milovala, ale která je nebyla schopná v žádném ohledu vzdělávat.

Signora Gionetta byla každým coulem Italka a Neapolitánka. Její mládí bylo zcela vyplněno láskou a stáří zase pověřivostí. Byla upovídáná, něžná – klevetnice. Tu brebentila dívence o rytířích a princích, kteří jí budou klečat u nohou, a tu ji děsila, až jí krev stydla v žilách, pověstmi a legendami, starými snad jako řecké a etruské báje – o démonech a upírech, o tancích kolem ohromného ořechu v Beneventu a o děsivém kouzlu uhranutí. To vše pomáhalo v tichosti tkát kolem Violiny fantazie očarované předivo, ze kterého se ji marně pokoušely vyprostit její dodatečné úvahy a zralejší léta. A především ji to vše dovedlo k tomu, že s radostí smíšenou s hrůzou přilnula k hudbě svého otce. Ony snivé melodie, které se stále snažily převést řeč nepozemských bytostí do divokých a nesouvislých zvuků, zaznívaly kolem ní od jejího narození. Mohli byste tedy říci, že celá její mysl byla naplněna hudbou. Její vzpomínky, asociace, pocity radosti nebo bolesti – to vše bylo nevysvětlitelně spojeno s těmi zvuky, které dovedly naplňovat hned veselostí a hned zase strachem, které ji vítaly, když se její oči otvíraly vstříc slunci, a které ji probouzely chvějící se na jejím osamělém lůžku v noční temnotě. Legendy a pověsti vypravované Gionettou jen přispívaly k tomu, že dítě lépe chápalo význam oněch tajemných tónů; ony jí k té hudbě opatřily slova. Bylo pak přirozené, že dcera takového otce brzy nesla určité stopy jeho umění. Avšak u ní se tímto směrem vyvinul hlavně sluch a hlas. Byla ještě dítě a již zpívala přímo božsky. Jeden mocný kardinál – jeho moc byla velká ve státě i na konzervatoři – slyšel o jejím nadání a nechal pro ni poslat. Od tohoto okamžiku bylo o jejím osudu rozhodnuto: měla se stát příští slávou Neapole, primadonou divadla San Carlo.

Jeho Eminence kardinál trval na splnění svých předpovědí a opatřil dítěti ty nejslavnější učitele. Aby ji podnítil ke ctižádosti, pozval ji jednoho večera do své vlastní divadelní lóže; bylo by pro ni něco, kdyby mohla vidět představení a slyšet potlesk, jímž jsou odměňovány třpytící se dámy, nad nimiž měla v budoucnu vyniknout! Ach, jak slavně jí svítal tento život jeviště – tento čarovný svět hudby a zpěvu! Byl to jediný svět, který se zdál být v souladu s jejími dětskými myšlenkami. Zdálo se jí, že zatímco až doposud

byla vyvržená na nějakém neznámém břehu, nyní byla konečně zanesena tam, kde spatřovala tvary a slyšela jazyk své rodné země. Jaké to bylo krásné a pravé nadšení, bohaté na přísliby génia! Ať jsi chlapcem, nebo mužem, nikdy nebudeš básníkem, jestliže jsi nepocítil blízkost ideálu a romantiky, blízkost ostrova Calypso, který se ti otevřel, když před tebou poprvé padla magická opona a vpusťtila do světa prózy svět poezie!

A nyní začalo zasvěcování. Musela číst a studovat, aby uměla jediným gestem nebo pohledem zachytit vášně, které měla na jevišti znázornit; opravdu nebezpečné úkoly pro mnohé, ale ne pro ty, kteří jsou prodchnuti čistým nadšením, jež vychází z umění. Protože mysl, která dovede správně chápat umění, je pouze zrcadlem, které jen věrně odráží to, co je vrženo na jeho povrch – a samo zůstává neposkvřněno. Viola uměla intuitivně chápat přírodu i skutečnost. Její přednes byl naplněn neuvědomělou mocí a její hlas dojímal srdce až k slzám nebo je rozpaloval k velikému hněvu. To vše však vznikalo z oné sympatie, kterou geniální člověk vždy vzbuzuje již od svých nejranějších začátků vším, co cítí, po čem touží nebo čím trpí.

Nebyla to předčasně vyspělá žena chápající lásku nebo žárlivost, kterou vyjadřovala svými slovy. Její umění bylo jedním z těch podivných tajemství, které nám mohou objasnit psychologové – jestli budou tak laskaví – a poví nám, proč děti těch nejprostších duší a nejčistších srdcí dovedou v příbězích, které jim vyprávíte, nebo písních, které jim zpíváte, tak ostře rozeznávat rozdíly mezi pravým a falešným uměním, mezi vášní a předstíráním, mezi Homérem a Racinem – když jako ozvěna umí ze svých niter, která dosud nepocítila to, co opakují, napodobit melodické přízvuky přirozeného dojetí.

Bez ohledu na svá studia byla Viola prosté, citlivé, ale poněkud vrtošivé dítě. Ne v povaze, protože ta byla něžná a tvárná, ale v náladách, které, jak jsem již naznačil, se bez jakékoli zjevné příčiny měnily od smutku k veselosti a od veselosti zase k zármutku. A pokud tu takové příčiny přece jen byly, pak je bylo třeba hledat až v raných a tajemných vlivech, o nichž jsem vypravoval, když jsem se snažil vysvětlit účinky, jakými na její obrazotvornost pů-

sobily nepřestávající proudy zvuků, které se kolem ní nepřetržitě nesly.

Je totiž pozoruhodné, že těm, kdo jsou otevřeni hudebním vlivům, se i při nejvšednějších životních činnostech často vracejí melodie a tóny, aby je trápily, a dokonce i zdánlivě pronásledovaly. Hudba, která je byt' jen jedinkrát vpuštěna do duše, se přitom stává jakýmsi duchem a nikdy neumírá. Putuje zmateně síněmi a galeriemi paměti a často ji pak slycháváme stejně zřetelně a živě, jako když poprvé rozvířila vzduch kolem nás. A tak se i ve Violině fantazii čas od času objevovaly fantomy zvuků, a když byly veselé, probouzely úsměv v každém důlku její tváře, nebo na ni vrhaly stíny, když byly smutné – a pak zanikala její dětská radost a ona sedávala zamyšleně stranou.

Právem by tedy mohla být tato krásná bytost tak ladné postavy, tak vyvážené krásy a tak cizí svými způsoby a myšlenkami – právem by mohla být nazvána spíš dcerou hudby než dítětem hudebníka. Byla bytostí, o níž jste se mohli domnívat, že jí je určen osud obsahující méně skutečného života, ale zato více romantiky, jež pro oči, které dovedou vidět, a pro srdce, která dovedou cítit, plyne vždy *společně se* skutečným životem, proud vedle proudu, a pak do temného oceánu.

Proto se také nezdálo nijak divné, že si Viola dokonce již ve svém dětství a ještě více, když vykvétala do něžné vážnosti panenského mládí, představovala, že jejímu životu je určen osud, ať již šťastný, nebo bolestný, který bude v souladu s romantikou a sněním vytvářejícím ovzduší, jež dýchala. Často prolézala houštinami, které pokrývaly okolí blízké Posillipské jeskyně – mohutného díla starých Kymmerijců – sedávala u strašidelné Vergiliovy hrobky a oddávala se oněm představám, jejichž jemnou mlhovitost nedovede žádná poezie zachytit ani popsat, protože básníkem, který převyšuje pěvce všech dob, je srdce zasněného mládí! Často také za podzimního poledne nebo za letních soumraků sedávala u prahu, přes nějž viselo révové listí, a s pohledem na temně modré klidné moře si stavěla své vzdušné zámky. A kdo se nechoval stejně nejen ve svém mládí, ale i ve zkalených nadějích svého stáří? Výsadou člověka je snít a je to společné privilegium sedláka stejně jako kníže-

te. Avšak její denní sny byly pravidelnější, určitější a velkolepější než sny, jimž se oddává většina z nás. Zdály se být – jako orama* Řeků – proroctvím, přestože byly jen představami.

* Vize. (Pozn. překl.)

KAPITOLA II

Byl to úžas, byla to touha, byla to rozkoš!

Osvobozený Jeruzalém, zpěv II, 21

Nyní, konečně, je její výchova dokončena! Viole je téměř šestnáct let. Kardinál prohlašuje, že nadešel čas, aby bylo do Libro d'Oro – Zlaté knihy určené dětem umění a zpěvu vytesáno nové jméno. Ano, ale jakou má ztvárnit postavu? Jakého génia má zpodobnit a ztělesnit? Ach, v tom je tajemství! Šíří se zvěsti, že nevyčerpatelný Paisiello okouzlený jejím přednesem arií „Nel cor più non mi sento“* a „Io son Lindoro“** složí nějaké nové mistrovské dílo, aby jím debutantku uvedl. Jiní zase trvají na tom, že její největší přednost je obsažena v komičnosti a že Cimarosa pilně pracuje na dalším „Matrimonio Segreto“***. Mezitím se však ve vyjednávání objevil nějaký zádrhel. Lidé upozorovali, že kardinál ztratil dobrou náladu. Veřejně řekl – a jeho slova jsou ohromující: „To nerozumné děvče je stejně bláznivé jako jeho otec. Co žádá, je absurdní.“ Jedna porada stíhá druhou. Kardinál velice vážně hovoří s ubohou dívkou ve své pracovně, ale vše je marné. Neapol je vzrušena zvědavostí a dohady. Rozhovor končí hádkou a Viola odchází domů mrzutá a podrážděná – nechce hrát, zřekla se angažmá.

Pisani, příliš nezkušený na to, aby rozeznal nebezpečí jeviště, byl velice potěšen představou, že alespoň někdo jeho jména

* „Ve svém srdci již necítím“. (Pozn. překl.)

** „Já jsem Lindoro“. (Pozn. překl.)

*** „Utajená svatba“. (Pozn. překl.)

získá slávu umění. Umíněnost děvčete ho mrzela. Avšak neřekl nic – nikdy nehuboval slovy, zato se však chopil svého věrného barbitonu. Ó, věrný barbitone, jak hrozně jsi spílal! Ano, vřeštěl, mumlal, vzdychal a vrčel! A Violiny oči se naplnily slzami, protože této řeči rozuměla. Příkradla se ke své matce a zašeptala jí něco do ucha. Když se pak Pisani otočil od svého nástroje, spatřil, že matka i dcera pláčou. Podíval se na ně udiveným pohledem a pak, jako by cítil, že byl příliš tvrdý, vrátil se opět ke svému důvěrnému příteli. A teď jste měli dojem, že slyšíte ukolébavku, jakou by zpívala něžná víla nějakému nešťastnému, podvrženému děťátku, které přijala za své a které se snaží ukonejšit. Měkce, tichounce a se stříbřitým zvukem proudily tóny z jeho čarovného smyčce. I nejzatvrzelejší smutek by umlkl, aby mohl naslouchat; a zároveň chvílemi vytryskl z nástroje divoký, veselý a zvonivý nápěv jako smích, ale ne smích smrtelníků. Byla to jedna z Pisaniho nejzdařilejších árií v jeho oblíbené opeře – „Siréně“, a sice její píseň, když zaklíná vlny a větry do spánku. Pouze nebe ví, co by následovalo potom, ale jeho ruka byla zastavena. Viola se mu vrhla do náruče a zlíbala ho se štěstím v očích, které se smály skrze její slunečné vlasy. A právě v tom okamžiku se otevřely dveře – a byla doručena zpráva od kardinála. Viola má ihned přijít k Jeho Eminenci. Její matka ji doprovázela. Vše bylo vyjednáno a urovnáno. Viola si prosadila svou a sama si zvolila operu pro své první vystoupení.

Ó, vy neteční národové Severu se svými spory a hádkami, se svými uspěchanými životy jako na Pnyxu a Agoře! Nemůžete pochopit, jak velké pozdvižení způsobily v hudební Neapoli zvěsti o nové opeře a nové zpěvačce! Ale od koho bude ta opera? Ani žádné vládní pletichy nebyly tak tajné. Pisani se jedné noci vrátil z divadla viditelně rozrušený a rozzlobený. Běda tvým uším, jestliže jsi slyšel oné noci jeho barbiton! Dočasně ho vyloučili z jeho místa – obávali se, že by nová opera a první vystoupení jeho dcery jako primadony byly příliš velkou zkouškou pro jeho nervy. Jeho variace, jeho ďábelské vstupy sirén a harpyjí představovaly pro takový večer nebezpečí, na které nebylo možno bez hrůzy pomyslet. Být takto odstraněn a ještě k tomu na ten večer, kdy mělo vystoupit jeho dítě, jehož zpěv nebyl ničím jiným než emanací jeho

duše – být odstraněn kvůli nějakému novému soupeři – to bylo příliš pro krev a maso hudebníka, jakým byl Pisani! Poprvé o tom mluvil slovy a vážně se ptal – protože k takové otázce nestačila výmluvnost barbitonu, ačkoli to byl nástroj tak výřečný – jaká to měla být nová opera a jakou úlohu v ní měla Viola hrát. A Viola odpověděla stejně vážně, že přísahala kardinálovi, že to neprozradí. Pisani neřekl nic, ale zmizel se svými houslemi a vzápětí již bylo slyšet jeho důvěrného přítele z podkroví (kam se někdy hudebník uchýlil, když byl zcela rozladěn) naříkat a vzdychat, jako by měl zlomené srdce.

Něžné city Pisaniho byly navenek velmi málo patrné. Nebyl jedním z těch laskavých a hladících otců, jejichž děti si stále pohrávají u jejich nohou. Jeho mysl i duše byly tak ponořeny do umění, že domácí život plynul kolem něho, jako by život byl pouhý sen a umění hmotná forma a tělesné bytí. Lidé, kteří se zabývají abstraktními studiemi, jsou často takoví; zvláště matematici jsou tím příslivečnii. Když sluha jednoho slavného francouzského filozofa přiběhl ke svému pánovi a křičel: „Dům hoří, pane!“ odpověděl mu filozof: „Jdi a pověz to mé ženě, blázne!“ a s dovětkem „copak se já někdy pletu do domácích záležitostí?“ se vrátil ke svým problémům. Co jsou však matematikové ve srovnání s hudbou a hudebníkem, který nejen skládá opery, ale ještě k tomu hraje na barbiton? Víte, co odpověděl slavný Giardini, když se ho začínající žák zeptal, jak dlouhá doba je potřeba na to, aby se člověk naučil hrát na housle? Poslouchejte a zoufejte si všichni, kdo si chcete podrobit žíně smyčce, proti kterým jsou žíně z tětiny Odysseova luku pouhá hračka: „Dvacet let, dvanáct hodin denně!“ Může si pak člověk hrající na barbiton za takových okolností hrát ještě se svými dětmi? To Pisani samozřejmě nemohl. Ubohá Viola se často vyplížila z pokoje v živé dětské přecitlivělosti, aby se vyplakala při myšlence, že ji nemiluješ, hudebníku! A přece, pod tímto vnějším odcizením umělce z něj bez sebemenší změny proudila jeho přirozená něha. Teprve když Viola vyrostla, dokázal snílek pochopit snílka. A teď, poté, co byl sám zbaven možnosti být slavný, mu mělo být ještě zakázáno pozdravit s jásotem slávu jeho vlastní dcery! – A samotná dcera stála proti němu! Tento nevděk byl sil-

nější než hadí jed a nářek lítostivého barbitonu byl pronikavější než hadí zub!

Památná hodina nadešla. Viola odešla do divadla – a s ní i její matka. Rozhořčený hudebník zůstal doma. Vtom se do pokoje vřítí Gionetta: „Kočár milostivého pana kardinála stojí přede dveřmi – Jeho Eminence posílá pro pana Pisaniho!“ A hudebník musí odložit housle, musí si obléknout svůj brokátový kabát a krajkové límce. Tady jsou – rychle, rychle! Spěšně pak rachotí pozlacený kočár, majestátně sedí kočí, impozantně se vzpínají koně. Ubohý Pisani se ztrácí v mlze znepokojeného úžasu. Dojede do divadla – vystoupí u hlavního vchodu – zas a znovu se otáčí a rozhlíží se kolem sebe – něco mu chybí – kde jsou jeho housle? Běda! Jeho duše, jeho hlas, jeho pravé já bylo zapomenuto! Pak se, jako by byl bez duše, nechá vést sluhy po schodišti řadami sedadel do kardinálovy lóže. Ale potom – co se to před ním objevuje? Copak sní? První jednání je ukončeno (neposlali pro něj, dokud o úspěchu nebylo žádných pochyb) a první jednání rozhodlo vše. Pisani to cítí elektrickou sympatií, kterou je vždy obdařeno srdce každého jednotlivce spojeného s velkým obcenstvím. Cítí to v napjatém mlčení tohoto množství a vycítuje to i z pozdviženého kardinálova prstu. Vidí svou Violu na jevišti, oslnivou v jejím rouchu a drahokamech – slyší její hlas, jímž jediné nitro rozechvívá tisícíhlavé množství! Ale ta scéna, ta role, ta hudba! Je to jeho druhé dítě – jeho nesmrtelné dítě – duchovní dítě jeho duše – drahocenný miláček toužícího génia a mnoha let trpělivě snášeného nepochopení – je to jeho mistrovské dílo – jeho opera „Siréna“!

To byla tedy ta záhada, která jej tak roztrpčovala – to byla příčina sporu s kardinálem – to bylo to tajemství, které nesmělo být odhaleno, dokud nebylo dosaženo úspěchu a dokud dcera nespojila otcovo vítězství s triumfem vlastním! A ona tam teď stojí, zatímco se jí všichni klaní – krásnější než ta Siréna, kterou vyčaroval z hlubin melodie. Ach, jak dlouhá a sladká odměna námahy! Kde na světě existuje takové vytržení známé géniům, když se ze své skryté jeskyně konečně proderou do světla a slávy?!

Pisani nemluvil, nehýbal se – stál tu ohromen, bez dechu a slzy mu tekly po tvářích. Jenom chvílemi jeho ruce pořád tápaly kolem

sebe – mechanicky hledaly věrný nástroj – proč jen tu nebyl, aby s ním mohl sdílet jeho triumf?

Konečně spadla opona; ale za jak obrovského nadšení a bouře potlesku! Obecenstvo povstalo jako jeden muž a to drahé jméno bylo vyvoláváno jako jedinými ústy. A ona přišla, chvějící se a bleďá a v celém tom zástupu neviděla nic než otcovu tvář. Obecenstvo sledovalo pohled oněch slzami zamlžených očí – a s rozechvěním poznalo její pohnutku i úmysl. A dobrý starý kardinál ho jemně přiměl postoupit vpřed. Divoký hudebníku, tvá dcera ti vrátila více než život, který jsi jí dal!

„Mé ubohé housle!“ řekl Pisani a utřel si oči, „teď už vás nikdy nevyženou pískotem!“

KAPITOLA III

A nach ten studu snoubí se a sváří
s nachem hněvu v její sličné tváři.

Klammá paní...

Osvobozený Jeruzalém, zpěv IV, 94

Bez ohledu na triumf, který sklidily zpěvačka i opera, se přesto v prvním jednání, a proto také *před* příchodem Pisaniho, vyskytl okamžik, kdy se jejich osud zdál být více než nejistý. Bylo to při jedné skladbě pro sbor, přesycené všemi skladatelovými zvláštnostmi. Když se tento vír rozmarů vzdouval a pěnil a přitom celou paletou zvuků trhal sluch i mysl, obecenstvo najednou poznalo ruku Pisaniho. Název, který byl opeře dán, až dosud bránil odhalení jejího autora. Předehra i vstup, v nichž byla hudba pravidelná a sladká, vedly obecenstvo k domněnce, že se tu objevuje génius jejich oblíbeného Pasiella. A protože měli posluchači už dlouho ve zvyku vysmívat se skladatelským snahám Pisaniho a téměř jimi opovrhovat, cítili se teď jakoby nepatřičnou lstí podníceni k potlesku, jímž vzdali hold předehře a počátečním výstupům. Zlověstné hučení začínalo kroužit sálem: zpěváci i orchestr, kteří jsou vždy elektricky citliví na dojmy obecnstva, sami začínali znervózňovat, ztráceli odvahu a polevili v energii a přesnosti, které jediné mohly setřít neobvyklost této hudby.

V každém divadle je vždy mnoho rivalů nového autora a nového herce. Jsou to lidé zcela bezmocní, když se vše dobře daří, ale nebezpeční a připravení zaútočit ze zálohy v okamžiku, kdy nějaká nepředvídaná událost způsobí, že je cesta k úspěchu ohrože-

na nezdarem. Ozval se sykot. Je pravda, že jen ojedinelý, ale zdálo se, že výrazné utišení všeho potlesku je předzvěstí okamžiku, kdy nespokojenost začne být nakažlivá. Pak by tu hrozící lavinu mohl uvést do pohybu pouhý dech. V tomto kritickém okamžiku se poprvé objevila Viola, jako královna Sirén, která vyšla ze své mořské jeskyně. Když vešla do světla, novost této situace, chladná lhostejnost obecnostva – které zprvu nestrhl ani pohled na její neobyčejnou krásu – šepot zlomyslných zpěváků na jevišti, záře světla a více – mnohem více než vše ostatní – ten nedávný sykot, který doletěl až k ní v jejím úkrytu – to vše zmrazilo veškeré její smysly a ochromilo její hlas. A místo záplavy velkého vzývání, kterým měla rychle začít, stála tu královská Siréna proměněná ve chvějící se dívku, bledá a němá před přísnými a chladnými řadami nesčetných očí.

V tom okamžiku, kdy se již zdálo, že ji opustí vědomí, přeletěla plachým a prosebným pohledem po nehybném množství a zpozorovala v jedné lóži poblíž jeviště obličej, který naráz a jako kouzlem vyvolal v její mysli dojem, který nedovedla nikdy vysvětlit ani zapomenout. Byl to obličej, který probudil nejasnou, smutnou a zároveň krásnou vzpomínku a který jako by vídala při svém denním snění, jemuž se byla zvyklá oddávat od svého dětství. Nemohla od této tváře odvrátit oči a jak se na ni upřeně dívala, mizely hrůza i chlad, které se jí předtím zmocnily, jako mlha před sluncem.

V temné kráse těchto očí, jež se setkaly s jejím zrakem, bylo tolik jemného povzbuzení, tolik laskavého a soucitného obdivu – tolik toho, co hrálo, oživovalo a posilovalo – že kdokoli, ať už herec, nebo řečník, který někdy pozoroval, jaký dojem vyvolá v jeho mysli jediný upřímný a laskavý pohled v zástupu, jenž má být osloven a získán – kdokoli takový může snadno vysvětlit tento okamžitý a podněcující vliv, kterým oči a úsměv cizince zapůsobily na debutantku.

Zatímco se stále upřeně dívala a do jejího srdce se vracel žár, cizinec se napolo pozvedl, jako by chtěl připomenout obecnostvu smysl pro zdvořilost, která přísluší ženě tak krásné a mladé. A v okamžiku, kdy jeho hlas dal znamení, jej všichni posluchači následovali bouřlivým a hojným potleskem. Tento cizinec byl totiž

výjimečný člověk a jeho nedávný příjezd do Neapole poutal společně s novou operou pozornost celého města. Když potlesk ustal, začal jasný, plný a ničím nespoutaný hlas Sirény jako duch, který se vznesl z těla, zpívat svou úvodní árii. Od této chvíle zapoměla Viola na zástup, nebezpečí, na celý svět – na vše s výjimkou té víly, kterou ztělesňovala. Zdálo se, že přítomnost cizince sloužila pouze k tomu, aby se ještě vystupňoval onen klam, v němž umělec nevidí nic z okolního stvoření mimo okruh svého umění. Viola cítila, jako by jí ten čistý obličej a ty jiskřivé oči naplňovaly dříve nepoznanými silami: a jako by hledala řeč, pomocí níž by mohla vyjádřit své podivné pocity způsobené jeho přítomností, ta přítomnost jí sama našeptávala melodii a slova.

Teprve když bylo po všem a ona uviděla svého otce a pocítila jeho radost, zmizelo toto kouzlo před mocnějším kouzlem rodinné a dětské lásky. Ale ještě jednou, když se odvrátila od jeviště, se bezděčně ohléla a klidný, zpola melancholický úsměv cizince vnikl do jejího srdce – a žil tam dále, oživován zmatenými vzpomínkami, zpola radostnými a zpola bolestnými.

Přejdeme blahopřání dobrého kardinála – virtuosa, který nevycházel z údivu, když poznal, že on sám a s ním celá Neapol byli až dosud na velkém omylu ohledně vkusu – a divil se ještě více, když poznal, že on sám společně s celou Neapolí se k tomu přiznali. Přejdeme šeptaná slova extatického nadšení, která šuměla do uší zpěvačky, když opět ve svém skromném závoji a prostých šatech unikla zástupu ctitelů, kteří obléhali veškeré uličky za scénou. Přejdeme sladká objetí otce s dítětem, když se spolu vraceli ulicemi ozářenými hvězdami a podél pusté čtvrti Chiaji v kardinálově kočáře. Nezastavíme se ani, abychom si povšimli slz a zvolání dobré a upřímné matky. Vidíme jejich návrat, vidíme známý pokoj, *venimus ad larem nostrum** – vidíme starou Gionettu, jak spěšně připravuje večeři, a slyšíme Pisaniho, jak vytahuje barbiton z pouzdra a sděluje všechny ty události svému inteligentnímu důvěrnému příteli. A poslechněte si matčin veselý a tichý anglický smích. Avšak, Violo, podivné dítě, proč sedíš stranou, opíráš obli-

* Vcházíme k našim domácím bůžkům (larům). (Pozn. překl.)

čej o své krásné ruce a upínáš zrak tak upřeně do dálky? Probuď se a vstaň! Každý důlek na tváři domova se musí dnešního večera usmívat.*

Bylo to šťastné setkání všech kolem toho prostého stolu. Byla to hostina, jakou by jim mohl závidět i Lucullus ve své Apollonově síni, hostina, skládající se ze sušených hroznů, delikátních sardinek, skvělé polenty a starého vína Lacryma, což byl dar dobrého kardinála. Zdálo se, že se barbiton položený na křesle vedle hudebníka – na vysokém křesle se širokým opěradlem – také účastní slavnostní večeře. Jeho úctyhodná nalakovaná tvář se leskla ve světle lampy a i v jeho naprostém mlčení byla jakási šibalská a tajnůstkářská rezervovanost, když se k němu jeho pán při každém soustu obracel, aby mu pověděl ještě o něčem, co předtím zapomněl. Pisaniho dobrá žena laskavě přihlížela a nemohla radostí ani jíst. Náhle se však zvedla a položila na spánky umělce vavřínový věnec, který v láskyplné předtuše upletla již předtím, a Viola sedící vedle svého bratra, barbitonu, tuto girlandu upravila. A když uhlazovala otcovy vlasy, zašeptala: „Drahý otče, teď již nedopustíš, aby mne *on* znovu huboval!“

Nato se ubohý Pisani, už dost nesvůj mezi těmi dvěma a rozrušený lacrymským vínem stejně jako svým triumfem, obrátil ke svému mladšímu dítěti a s naivní a groteskní pýchou řekl: „Nevím, komu bych měl více děkovat. Ty mi přinášíš tolik radosti, dítě – a jsem tak pyšný na tebe i na sebe. Avšak já i on, ten ubohý nástroj, jsme spolu byli tak často nešťastní!“

Bylo přirozené, že spánek Violy byl přerušovaný. Opojení pýchou a vítězstvím, štěstí ze štěstí, které přinesla, to vše bylo lepší než spánek. Ale přesto přese všechno zalétaly její myšlenky znovu a znovu k těm neodbytně příjemným očím, k tomu úsměvu, se kterým bude již navždy spojena každá její vzpomínka na ten triumf, na to štěstí. Její pocity byly stejně jako její povaha podivné a zvláštní. Nepodobaly se těm, které má dívka, jejíž srdce poprvé zasažené očima vzdychá přirozenou a rodnou řečí první lásky. Ne-

* „Ridete quidquid est Domi cachinnorum“. (Směj se, ať už je v tvém domově jakýkoli smích.) Catullus ad Sirm. Penin.

byl to vlastně ani obdiv, ačkoliv ta tvář, jež se zrcadlila v každé vlně její neklidné fantazie, byla nejvýš vznešená a krásná. A nebyly to ani příjemné a zamilované vzpomínky. Byl to lidský pocit vděčnosti a radosti, smíšený s něčím tajemnějším, s něčím podobným strachu a posvátné hrůze. Nepochybně viděla tento obličej již dříve, avšak kdy a jak? Teprve když si v myšlenkách snažila představit svou budoucnost a ze všech sil se namáhala spatřit osud plný květín a slunečního světla – teprve pak ji temné a chladné předtuchy vrátily zpět do jejího nejhlubšího nitra. Nalezla něco, co dlouho hledala tisícerými neklidnými přáními a nejasnými tužbami. Něco bližšího její mysli spíše než jejímu srdci; ne jako když mladí naleznou toho, kterého budou milovat, ale spíše jako student, který dlouho hledá klíč k nějaké vědecké pravdě a který jej před sebou vidí, jak se nejasně leskne, jak dává znamení, odvrací se, láká a pak opět mizí. Konečně usnula neklidným spánkem a byla sužována ošklivými, prchavými a bez tvarými přízraky. A při probuzení, když přes závoj mlžného mraku pronikaly do oken slabé třpytivé paprsky slunce, slyšela, že se její otec opět vrátil ke své jediné činnosti a že vyluzuje ze svého přítele tichou, smutnou píseň, jako žalozpěv nad zemřelými.

„Proč,“ zeptala se, když sešla dolů do pokoje, „proč, milý otče, jsi byl v tak truchlivé náladě po radostech včerejší noci?“

„Nevím sám, dítě. Chtěl jsem být veselý a chtěl jsem ke tvé počtě složit píseň, ale tohle je tvrdohlavý brach – a on si umínil, že to bude jinak!“

KAPITOLA IV

Tak šíří lásky žár, chtíč vášní žhavý,
led, který bázní hromadil se, taví.
Osvobozený Jeruzalém, zpěv IV, 88

Když nemusel věnovat volný čas nějakým zvláštním nárokům svého povolání, byl Pisani zvyklý nějakou dobu přes poledne spát. Byl to zvyk, který nevyplýval z pohodlnosti, ale spíše z nutnosti, protože tento muž spával v noci jen velmi málo. Ve skutečnosti to byla právě doba přes poledne, kdy ať chtěl skládat, nebo cvičit na svůj nástroj, přece ani při nejlepší vůli nebyl schopen pracovat. Jeho duch se podobal těm studnám, které jsou plné vody zrána a navečer a které za noci přetékaají, ale které úplně vysychají, když je slunce nejvýš. V této době manželova klidu se jeho žena obvykle vyplížila, aby nakoupila nezbytné věci pro jejich malou domácnost nebo aby si trošku ulevila povídáním (a která žena to nedělá?) s jinými ženami. A v den, který následoval po tom skvělém triumfu, jak mnohá blahopřání musela vyslechnout!

V těchto chvílích bylo zvykem Violy sedávat přede dveřmi domu pod stříškou, která poskytovala ochranu před sluncem, ale nebránila ve výhledu. Tady jste ji mohli nyní spatřit – na klíně měla zápisníček, ke kterému občas bez zájmu zabloudil její pohled. Za ní se pnuly révové listy vyrůstající z klenutého mřížoví nade dveřmi a před ní se rozprostíralo moře, na jehož hladině pomalu pluly malé loďky s bílými plachtami.

Když takto seděla a byla ponořená spíše do snů než do myšlenek, procházel kolem domu volným krokem a se sklopenýma oči-

ma nějaký muž, který přicházel směrem od Posillipa. Viola náhle vzhledla a trhla sebou v jakémisi zděšení, když toho cizince poznala. Vyrasila bezděčný výkřik a kavalír se obrátil, spatřil ji a zastavil se.

Jeden nebo dva okamžiky zůstal stát mezi ní a sluncem zalitým oceánem a pozoroval v tichosti příliš vážně a vlídně na to, aby mohla být považována za smělý kompliment, červenající se tvář a mladistvou štíhlost postavy před sebou. Konečně promluvil.

„Jste šťastná, mé dítě,“ zeptal se téměř otcovským hlasem, „z životní dráhy, která vás očekává? Od šestnácti do třiceti let je hudba, kterou vydechuje potlesk, sladší než jakákoli píseň, kterou může vytvořit váš hlas!“

„Nevím,“ odpověděla Viola zajímavě, ale přece jen povzbuze-na melodickou jemností přízvuku, kterým ji oslovil, „nevím, jestli jsem šťastná nyní, ale včera večer jsem šťastná byla. A cítím také, Excellence, že vám musím poděkovat, i když asi těžko víte proč!“

„Mýlíte se,“ řekl kavalír s úsměvem, „vím dobře, že jsem přispěl k vašemu zaslouženému úspěchu a jste to naopak vy, která neví jak. Ale řeknu vám *proč*: protože jsem ve vašem srdci viděl ušlechtilější touhu, než má obyčejná ženská domýšlivost. Byla to dcera, která mne zaujala. Možná, že byste si přála, abych obdivoval spíše pěvkyni?“

„Ne, ach ne!“

„Dobře, věřím vám. A teď, protože jsme se tímto způsobem setkali, se na chvíli zdržím, abych vám poradil. Až přijdete příště do divadla, budete mít u svých nohou všechny mladé ctitele z Neapole. Ubohé dítě! Plamen, který oslňuje oči, může sežehnout křídla. Pamatujte si, že jediný hold, který neposkvřňuje, je takové povahy, že vám jej tito ctitelé nemohou poskytnout. Ať už jsou vaše sny o budoucnosti jakékoliv – a vidím, zatímco s vámi mluvím, jak jsou tyto sny divoké a bloudivé – nechť se splní jenom ty, jejichž středem je teplo domácího krbu.“

Přestal mluvit, když Violina hrud' pod jejími šaty těžce dýchala. Ačkoliv byla Italka, téměř nepochopila vážnou povahu jeho rady a ve výbuchu přirozených a nevinných citů zvolala:

„Ach, Excellence, nemůžete vědět, jak drahý je pro mě domov již nyní. A můj otec – bez něho by to nebyl domov, signore!“

Na kavalírově tváři se rozprostřel hluboký a melancholický stín. Podíval se na klidný dům ukrytý v listech vinné révy a pak se opět obrátil k svěží, oduševnělé tváři mladé dívky.

„To je dobře,“ řekl. „Upřímné srdce může být svým nejlepším vůdcem, a proto pokračujte a ať se vám daří! Sbohem, krásná pěvkyně.“

„Sbohem, Excellence, ale,“ a něco, čemu nemohla odolat, nějaký úzkostlivý a nepříjemný pocit strachu a naděje ji přiměl k otázce: „uvidím vás opět v San Carlo, že ano?“

„Ne, přinejmenším nějakou dobu. Dnes opouštím Neapol.“

„Opravdu?“ A Viola ztratila naději; poezie jeviště zmizela.

„A možná,“ řekl kavalír, obrátil se a jemně položil svou ruku na její, „možná, že než se znovu setkáme, prožijete utrpení. Možná poznáte první krutá trápení lidského života a jak málo to, co přináší sláva, může nahradit to, co ztrácí srdce. Ale buďte statečná a nevzdávejte se – ani tomu, co se zdá být úctou k zármutku. Všimněte si toho stromu tam v sousední zahradě. Podívejte, jak roste zkřiveně a pokrouceně. Nějaký vítr zanesl semínko, ze kterého vyrostl, do trhliny ve skále. A protože byl takto sevřen a obklíčen skalami i domy – přírodou i člověkem, byl jeho život nepřestávajícím zápasem o světlo – světlo, které je nutností a podstatou jeho života. Vidíte, jak se kroutil a otáčel, jak usiloval a pracoval kmenem i větvemi, když se setkal s překážkou na jednom místě, až nakonec dosáhl čistého nebe? A co jej přeneslo přes všechny nepřízně zrození i okolností – proč jsou jeho listy stejně zelené a krásné jako listy té révy za vámi, révy, která může všemi svými větvemi volně přijímat sluneční světlo? Mé dítě, je to jen díky tomu instinktu, který ho nutil k zápasu – protože právě to úsilí o dosažení světla ho po dlouhé době ke světlu dovedlo. Stejně je to i se statečným srdcem, které se má přes každou nepříznivou událost a utrpení v životě obracet ke slunci a usilovat o nebe. To je to, co dává poznání silným a štěstí slabým. Předtím, než se znovu setkáme, obraťte vážně a smutné oči k těm klidným větvím. Když v nich uslyšíte zpívat ptáky a uvidíte sluneční světlo, jak ze strany proniká přes skalní útes a střechu domu, aby si hrálo s jejich listy, přijměte poučení, které vám dává příroda, a usilujte o to, abyste i vy vyšla z temnoty do světla!“

Když domluvil, pomalu odešel a nechal Violu v údivu, tichosti a zármutku nad jeho temným proroctvím o blížícím se zlu, ale přesto v okouzlení. Její oči ho bezděčně sledovaly a mimoděk vztáhla paže, jako by ho chtěla posunkem přivolat zpět. Dala by život za to, aby mohla spatřit, že se otáčí – aby ještě jednou mohla slyšet jeho tichý, klidný a stříbřitý hlas – a aby na své ruce opět pocítila lehký dotek jeho dlaně. Zdálo se jí, že jeho přítomnost je jako měsíční světlo, které zjemňuje do krásy každou hranu, na kterou dopadá – a jako když měsíční světlo mizí a všechny věci opět získávají svůj obvyklý drsný a špinavý vzhled, stejně tak se on vzdaloval jejím očím a zevní svět byl opět všední.

Cizinec kráčet dále po dlouhé a pěkné cestě, která posléze směřovala až k palácům sousedícím s veřejnými zahradami a vedla do lidnatějších čtvrtí města.

Skupina mladých marnivých dvořanů nečinně postávajících před vchodem jednoho domu, který sloužil k oblíbeným kratochvilím oněch dnů – místa vyhledávaného bohatšími a urozenějšími hráči – mu ustoupila z cesty, když kolem nich se zdvořilou úklonou procházel.

„Per fede*,“ řekl jeden z nich, „není to ten bohatý Zanoní, o kterém mluví celé město?“

„Ano – říkají, že jeho bohatství je nevyčísitelné!“

„Říkají – a kdo jsou ti, co to říkají? Jakým právem? Ještě není v Neapoli dlouho a zatím jsem také nenašel nikoho, kdo by věděl cokoli o jeho rodišti, původu nebo, a to je důležitější – o jeho majetku.“

„To je pravda, ale připlul na pěkné lodi, o které říkají, že mu patří. Podívejte se – ne, odtud ji vidět nemůžete – ale kotví tamhle v zátoce. Bankéři, se kterými vyjednává, mluví s úžasem o sumách, které jsou jim svěřovány do rukou.“

„Odkud přišel?“

„Z nějakého přístavu na Východě. Můj komorník se dozvěděl od nějakých námořníků na molu, že několik let pobýval v nitru Indie.“

*Pro víru! (Pozn. překl.)

„Ach, slyšel jsem, že v Indii lidé sbírají zlato jako obláčky a že tam existují údolí, ve kterých si ptáci staví hnízda ze smaragdů, aby přilákali můry. A tady přichází náš král hráčů, Cetoxa. Buďte si jisti, že se již seznámil s oním kavalírem, který je tak bohatý. Zlato ho přitahuje stejně jako magnet železo. No tak, Cetoxo, jaké máte nejnovější zprávy o dukátech signora Zanonih?“

„Ó,“ řekl Cetoxa lhostejně, „můj přítel...“

„Ha! Ha! Slyšíte ho? – Jeho přítel!“

„Ano. Můj přítel Zanoni odjíždí na krátkou dobu do Říma. Slíbil mi, že až se vrátí, určí den, kdy společně povečeříme. Pak ho představím vám a nejlepší neapolské společnosti. Diavolo!* Ale je to ten nejpříjemnější a nejvtipnější muž!“

„Prosím vás, řekněte nám, jak jste se stal v tak krátké době jeho přítelem?“

„Můj drahý Belgioso, zcela přirozeně. Přál si mít lóži v divadle San Carlo a asi vám nemusím říkat, že očekávání nové opery (ach, jak je krásná – a ten ubožák Pisani! – koho by to napadlo?) a nové pěvkyně (ta tvář – ten hlas! – ach!) způsobilo, že byl sál již předem zamluven do posledního místečka. Doslechl jsem se o tom, že si Zanoni přeje uctít neapolský talent, a tak jsem mu se svou obvyklou zdvořilostí k urozeným cizincům vzkázal, že má lóže je mu zcela k dispozici – on to přijal – počkal jsem na něho mezi jednáními – byl velice okouzlující – a pozval mne na večeři. Cospetto!** To je společník! Seděli jsme dlouho do noci – vypravoval jsem mu všechny novinky z Neapole – stali jsme se důvěrnými přáteli – a ještě předtím, než jsme se rozešli, mi vnutil tento diamant – říkal, že je to maličkost – a klenotník odhadl jeho hodnotu na pět tisíc zlatých! Byl to ten nejveselejší večer, jaký jsem zažil za posledních deset let!“

Ostatní šlechtici jej obklopili, aby mohli obdivovat diamant.

„Signore hrabě Cetoxo,“ řekl jeden muž vážného a melancholického vzhledu, který se během Neapolitánova vyprávění dvakrát nebo třikrát pokřižoval, „vy nevíte o podivných zprávách, které kolují o této osobě, a nebojíte se od něj přijmout dar, který s sebou

* K čertu! (Pozn. překl.)

** Hrome! (Pozn. překl.)

může přinést ty nejhorší následky? Nevíte, že se o něm říká, že je čaroděj – že ovládá mal-occhio* – že...“

„Prosím vás, ušetřete nás svých zastaralých pověr,“ přerušil ho Cetoxa opovržlivě. „Už nejsou v módě a dnes není uznáváno nic, kromě skepticismu a filozofie. A pak, na čem se zakládají tyto zvěsti, když je prozkoumáte podrobněji? Nepocházejí z ničeho jiného než z toho, že nějaký bláznivý šestaosmdesátiletý stařec, již úplně senilní, s jistotou tvrdí, že viděl toho stejného Zanoniho před sedmdesáti lety (vypravěč byl tehdy teprve chlapec) v Miláně; a přitom je tento Zanoni, jak jste všichni viděli, tak mladý jako já nebo vy, Belgioso.“

„Právě to,“ řekl ten vážný pán, „právě to je to tajemství. Starý Avelli přísahá, že Zanoni vypadá, jako by nebyl ani o den starší než tehdy, když se setkali v Miláně. A říká, že i tehdy, v Miláně – a teď dávejte pozor – kde se tento Zanoni objevil s podobnou okázalostí, i když pod jiným jménem, jej provázelo podobné tajemství. A že si nějaký stařec *tam*, v Miláně, pamatoval, že ho viděl před šedesáti lety ve Švédsku.“

„Nesmysl,“ odsekl Cetoxa, „stejně věci se vypravovaly o dryáčnickovi Cagliostrovi – jsou to pouhé bajky. Uvěřím jim, až uvidím, jak se tento diamant změní v kupku sena. Ostatně,“ dodal vážně, „považuji tohoto skvělého muže za svého přítele a jakoukoli urážku jeho cti a dobrého jména budu příště považovat za urážku mne samotného.“

Cetoxa byl obávaný šermíř a vynikal zvláštním a nebezpečným pohybem, kterým sám obohatil různé variace bodných výpadů. A onen vážný pán, jakkoli se obával o duševní blaho hraběte, měl stejný ohled i na vlastní tělesnou bezpečnost. Spokojil se tedy se soucitným pohledem, otočil se ke vchodu a odešel po schodišti k hracím stolům.

„Ha, ha!“ zasmál se Cetoxa, „náš dobrý Loredano mi závidí můj diamant. Pánové, dnes povečeříte se mnou. Ujišťuji vás, že jsem se nikdy nesetkal s žádným člověkem, který by byl milejší, přátelštější a zábavnější než můj drahý přítel, signor Zanoni.“

* Uhranutí. (Pozn. překl.)

KAPITOLA V

Ten hipogryf, velký a zvláštní pták,
jej odnáší pryč.
Zuřivý Roland, zpěv VI, 18

A teď, abych mohl následovat tohoto tajemného Zanoniho, jsem nucen se nakrátko rozloučit s Neapolí. Nasedni za mne – nasedni na mého okřídleného koně, čtenáři – a pohodlně se tam usaď. Koupil jsem nedávno sedlo pro dva jezdce od básníka, který miluje pohodlí. Bylo nově vypořstavováno, aby ti poskytlo ten nejvyšší komfort. Tak, a teď se vznesme! Podívej, jak vysoko letíme – podívej – a ničeho se neboj, okřídlení koně nikdy neklopýtnou a každý takový kůň je v Itálii zaručeně vhodný i pro dopravu starších cestujících. Podívej se, jak dole ubíhá krajina! Tam, poblíž zřícenin staré Atelly Osků, se zvedá Aversa, bývalá pevnost Normanů. Tamhle, nad proudem Volturna, září sloupy Capuy. Buďte pozdravena obilná pole a vinice proslavené starým falernským! Buďte pozdraveny pomerančové háje Mola di Gaeta! Buďte zdravý vy sladké keříky a divoké květiny, *omnis copia narium**, které halíte úbočí hor tichého Lautulaa! Máme si odpočinout u volesského Anxuru – dnes moderního Terracina – kde se impozantní skály tyčí do výše jako obři střežící nejzazší hranice jižní země lásky? Dále, dále! A teď, když přelétáme nad pontskými močály, zataj dech, jsou bezútesné a pusté a jejich jedovaté výpary jsou ve srovnání se zahradami, které jsme právě minuli, stejně zlé, jako je nepřijemná všednost života srdci, když muselo opustit lásku.

* Celé množství kvítí. Horatius: Ódy II, XV, 6. (Pozn. odb. red.)

Truchlivá Campagno, teď se před námi otevíráš v majestátním smutku! Říme, Říme se svými sedmi pahorky! Přijmi nás, jako vzpomínka přijímá poutníky unavené cestou! Přijmi nás v tichosti mezi svými zříceninami! Kde je cestovatel, kterého následujeme? Dovol teď okřídlenému koni, aby se napásl, miluje paznehtník, který se vine kolem těchto rozlámaných sloupů. Ano, to je Titův oblouk, vítězný oblouk dobyvatele Jeruzaléma – a tam je Koloseum! Ten první monument šířil vítězství pohrdavého vojevůdce – a ve druhém byli hromadně vražděni gladiátoři. Vy pomníky vražd, jak ubohé myšlenky, jak opovržením hodné vzpomínky vzbuzujete ve srovnání s těmi, které promlouvají k lidskému srdci na výšinách Phyle nebo u tvého osamělého pahorku, šedý Marathóne! Stojíme teď uprostřed plevele, ostružiní a dlouhé vlnící se trávy. Tady, kde stojíme, vládl Nero – zde byly jeho mozaikové podlahy, zde se tyčily klenby slonovinových střeš jeho paláce „Mocného v nebesích“, těch druhých nebes – oblouk za obloukem, sloup za sloupem. Zde zářil do světa zlatý palác vládce – Neronův Zlatý dům. Jak nás ta ještětěrka pozoruje svými jasnými, bázlivými očima! Narušujeme její království. Utrhni tamtu divokou květinu: Zlatý dům zmizel, ale ta divoká květina může být potomkem těch, které ruka neznámého rozházela na tyranův hrob – podívej, příroda stále rozsypává své divoké květy na tuto zemi, na tento hrob Říma!

Uprostřed této pustiny stojí stará budova ze středověku. Bydlí zde zvláštní poustevník. V období malarických epidemií prchají všichni místní rolníci před okolní zamořenou vegetací – všichni, kromě něj, neznámého cizince. Nemá ani společníky ani přátele; těmi jsou mu jenom knihy a vědecké nástroje. Často je vídán, jak chodí přes pahorky zarostlé trávou nebo se váhavým krokem prochází ulicemi nového města, avšak ne s roztržitým pohledem a nevšímavým výrazem učence, ale s pozornými a pronikavými očima, které vypadají, jako by se nořily do srdcí kolemjdoucích. Je to starý muž, ale ne vetčný, nýbrž vzpřímený a mohutný jako za svých nejlepších let. Nikdo neví, jestli je bohatý, nebo chudý. Nepožaduje od nikoho milodary a také je nenabízí – nedělá nic zlého a zdá se, že nepřispívá ani k dobru. Je to muž, o kterém byste řekli, že nemá žádný osobní svět. Avšak zevnějšek klame. Stejně

jako dobročinnost totiž ve vesmíru přebývá ještě věda. Poprvé, co je tento příbytek obýván, vstupuje do něj návštěvník. Je to Zanoní.

Vidíš, jak spolu ti dva sedící muži vážně hovoří. Mnoho dlouhých let přešlo od té doby, kdy se naposled setkali – přinejmenším tělesně a tváří v tvář. Ale pokud to jsou mudrci, pak se myšlenka může setkat s myšlenkou a duch s duchem, i když oceány rozdělují jejich těla. Mudrce nedokáže rozdělit ani samotná smrt. Potkáváš Platona, když tvé oči vlnou nad Faidonem. Ať Homér žije na věky se všemi lidmi!

Rozmlouvají spolu, svěřují se jeden druhému, jako kouzlem vyvolávají minulost a oživují ji. Ale všimni si, jak odlišně na oba působí tyto vzpomínky. Na Zanoního tváří se přes její obvyklý klid mění a přecházejí citová hnutí. *On* to byl, kdo konal v minulosti, na kterou teď pohlíží. Avšak v obličejí jeho společníka není možné vysledovat ani nejmenší stopu lidskosti, která se účastní radosti a smutku. Minulost stejně jako přítomnost pro něj nebyla a není nic jiného než to, co je příroda pro mudrce nebo kniha pro učence – klidný a duchovní život, studium a rozjímání.

A z minulosti se obrátili k budoucnosti. Ach, na sklonku posledního století se zdálo, že je budoucnost téměř hmatatelná – byla utkána z obav a nadějí všech lidí přítomnosti.

Na sklonku tohoto sta let stál člověk, nejzralejší syn doby*, u smrtelné postele starého světa a vzhlížel k novému okruhu, rudému krví, v mracích a parách – a nevěděl, jestli jej symbolizuje kometa, nebo slunce! Podívej se na to ledové a hluboké opovržení na tváři staršího muže a všimni si majestátního, ale dojemného smutku, který zatemňuje nádherný obličej Zanoního. Je to tím, že se jeden z nich dívá na zápas a jeho výsledek s pohrdáním a ten druhý zase s hrůzou a soucitem? Moudrost, která rozjímá o lidstvu, dojde pouze ke dvěma výsledkům – k soucitu nebo k opovržení. Ten, kdo věří v jiné světy, se na to může naučit dívat stejně, jako se přírodovědec dívá na velké změny v mraveništi nebo na nějakém listu. Co je Země ve srovnání s nekonečnem – a co je

* „An des Jahrhunderts Neige, der reifste Sohn der Zeit.“ Die Künstler. („Na sklonku století nejzralejší syn času.“ Umělci.)

její trvání proti věčnosti? Ó, o co větší je duše jednoho člověka než proměny celé Země! Dítě nebes a dědici nesmrtelnosti, jak budeš v budoucnu pohlížet z některé hvězdy na toto mraveniště a jeho zmatky od Chlodvíka k Robespierrovi, od Noema až k poslednímu ohni? Duch, který dovede rozjímat a žije jenom v oblasti intelektu, může vystoupit ke své hvězdě dokonce i z hlubin pohřebiště, jež má název Země, a to i v době, kdy ještě sarkofág, jenž se nazývá tělesný život, obkličuje svou hlinou to, co je věčné!

Ale ty, Zaroni – ty jsi odmítl žít *jenom* v intelektu. Ty jsi neusmrtil srdce, tvůj tep bije dosud sladkou hudbou smrtelné vášně. Tvé lidstvo, z něhož pocházíš, je ti stále bližší než abstrahování – a proto jsi chtěl pozorovat tuto revoluci již od její kolébky, kterou otřásají bouře – proto jsi chtěl vidět svět, zatímco se jeho živly stále probouzejí chaosem!

Jdi!

KAPITOLA VI

Nevědomí jsou učitelé tohoto slabého světa.

Voltaire

Zasedli jsme u stolu našeho kolegy z Akademie –
vznešeného pána a člověka duchaplného.

La Harpe

Jednoho večera, několik měsíců po událostech naší poslední kapitoly, se v Paříži v domě osobnosti významné urozeným původem i svobodomyšlnými skutky uskutečnilo setkání několika nejchytřejších hlav té doby. Téměř všichni přítomní měli názory, jaké tehdy byly v módě, protože stejně jako později přišla doba, kdy neexistovalo nic méně oblíbeného než lid, byl nyní čas, kdy nebylo nic hanebnějšího než aristokracie. Nejlehkovážnější džentlmen i nejpovýšenější šlechtic blábolili o rovnosti a tlachali o osvícenosti.

Mezi významnějšími hosty byl také Condorcet, tehdy na vrcholu svého věhlasu – zpravodaj pruského krále, důvěrný přítel Voltaira a člen poloviny Akademií v Evropě – měl urozený původ, uhlazené mravy a republikánské názory. Také tu seděl ctihodný Malesherbes, „l'amour et les délices de la Nation“*, a rovněž Jean Sylvain Bailly, uznávaný učenec a – ctižádostivý politik. Byla to jedna z těch „malých večeří,“ díky kterým bylo hlavní město všech společenských zábav tak proslulé. Rozhovor, jak se dalo očekávat,

* „Miláček a potěšení národa“ – tak jej nazývá historik Gaillard.

byl intelektuální a učený a byl ožívován kultivovaným humorem. Mnoho dam z oné starobylé a hrdé šlechty – protože šlechta ještě pořád existovala, i když její hodiny byly již sečteny – dodávalo této společnosti půvab a šarm. A právě v jejich řadách se ozývala nejobdůležitější kritika a často také nejsvobodomyšlnější názory.

Byla by pro mne zbytečná námaha – téměř zbytečná pro střízlivý jazyk mé domoviny – správně vyjádřit jiskřivé paradoxy, poletujících od úst k ústům. Nejoblíbenějším tématem hovoru byla nadřazenost moderních autorů nad autory antickými. Condorcet byl v tomto ohledu velice výmluvný a přinejmenším pro některé z posluchačů také nejpřesvědčivější. Že byl Voltaire významnější než Homér, se odvážil popírat málokdo. A jízlivý posměch se snesl na pošetilé teorie, že vše staré musí být také nezbytně skvělé.

„Avšak,“ řekl uhlazený markýz de ..., když šampaňské vplulo do jeho sklenice, „ještě směšnější je pověra, která ve všem nepochopitelném vidí něco posvátného! Ale rozum se šíří, Condorce- te a jeho hladina se vyrovnává jako voda. Můj kadeřník mi dnes ráno řekl: ‚I když jsem jen ubožák, věřím stejně tak málo, jako ten nejurozenější šlechtic!‘“

„Je nesporné, že velká revoluce se blíží ke svému závěrečnému dovršení à pas de géant*, jak říká Montesquieu o svém vlastním nesmrtelném díle.“

A pak ode všech, chytrých i urozených, dvořanů i republikánů, zazníval překotný a zmatený sbor harmonický pouze v očekávání skvělých věcí, které se zrodí z velké revoluce. Teď byl Condorcet ještě výmluvnější než předtím.

„Il faut absolument que la superstition et le fanatisme fassent place à la philosophie.** Králové pronásledují osoby a kněží zase názory. Bez králů budou lidé v bezpečí a bez kněží bude mysl svobodná.“

„Ach,“ zabručel markýz, „jak náš drahý Diderot tak dobře zpí- val:

* Doslova „krokem obra“ – tj. milovými kroky. (Pozn. překl.)

** Je absolutně nezbytné, aby pověra a fanatismus ustoupily filozofii. (Pozn. pře- kl.)

,Et des boyaux
du dernier prêtre
serrez le cou du dernier roi.“*

„A pak,“ pokračoval Condorcet, „pak začne věk rozumu! Rovnost ve vzdělání – rovnost před zákonem, rovnost v majetku! Velkými překážkami vědění je za prvé neexistence společného jazyka a za druhé krátká doba lidského života. Pokud jde o to první – když jsou všichni lidé bratři, proč bychom nezavedli univerzální jazyk? A ohledně toho druhého – organická dokonalost rostlinného světa je nezpochybnitelná – a je snad příroda méně mocná, když jde o vznešenější existenci myslícího člověka? Naprosté vymýcení dvou hlavních příčin fyzického úpadku – nadměrného bohatství a naprosté nouze – musí nevyhnutelně prodloužit průměrnou délku lidského života.** Místo války, která je uměním vraždit, bude uctíváno umění lékařské: nejušlechtlejší bádání nejbystřejších myslitelů bude věnováno objevům a léčení příčin nemocí. Uznáváme, že život není možné prodloužit tak, aby trval věčně. Ale může být prodloužen téměř nekonečně. A jako zvířata předávají svou životní sílu svým potomkům, tak bude také člověk přenášet své zdokonalené duševní i tělesné uspořádání na své děti. Ó ano, náš věk se opravdu blíží k takové dokonalosti!“

Ctihodný Malessherbes si povzdychl. Možná se obával, že pro něj tato dokonalost nemusí přijít včas. Pohledný markýz de ... a dámy, které byly ještě krásnější než on, zářili důvěrou a radostí.

Byli tam však dva muži, kteří seděli vedle sebe a kteří se neúčastnili všeobecného hovoru. Jeden z nich byl cizinec, který přijel nedávno do Paříže, kde mu již jeho bohatství, šarm a schopnosti získaly pozornost i obdiv. Ten druhý, stařec asi sedmdesátiletý, byl vtipný, počestný, statečný a dosud bezstarostný Cazotte, autor díla „Le diable amoureux“***.

* A střeva posledního kněze zardousí hrdlo poslednímu králi. (Pozn. překl.)

** Viz Condorcetovo posmrtně vydané dílo „Náčrt historického obrazu pokroku lidského ducha“. Redaktor.

*** Zamilovaný ďábel. (Pozn. překl.)